

Kārļa Bukuma vietvārdu, teiku un nostāstu vākums

(izraksts no LU Valodas un literatūras institūta arhīva materiāliem)

(1.) Valmieras vietvārdi, savācis un uzrakstījis *K.Bukums* 1962.g. Novembrī.

(22.) **Vella grāvis – Pūces kalna mežā**, ~3 km no Ķieģeļu (pag.) Jaunās muižas kroga.
(*Sk. arī tālāk, nenumurētajā daļā*).

(2.) Kocēnu ciema senvietu un citi apraksti, savācis un uzrakstījis *K.Bukums* 1962. g. decembrī.

73. **Kapu tīrumi** – Droši vien (tur atrodas) senkapi kādā augstākā vietā.

94. **Elku kalns** – Kokmuižā, Silupītes pusmuižas tuvumā.

95. **Draņķa senkapu kalns** – Draņķa (vs.) teritorijā.

97. **Kapu kalns** – 0,5 km no Valmieras–Cēsu ce., 1 km uz R no **Gaujas** (u.).

Ruģēna (vs.) jaunsaimnieka K.Bernova tīrumā līdz ar valsts mežu.

Kapu k. atrodami gliemežvāku un koraļļu pārkmeņojumi.

113. **Veselības avots, Napucis** – pie stāvā un augstā **Napuča ieža**, netālu no Pobrenča (vs.) **Gaujas** (u.) labajā krastā (*sk arī tālāk (4)1.*).

140. **Olu brasla** – maza upīte, kas tek gar Upītes pusmuižu. Labajā pusē tai pietek maza, nenozīmīgs strautiņš. Ietek **Gaujā** (u.) pie Straupnieka (vs.) mājas. Upes cākums – purvāja un pļavu rajons; lejpus tiltiņa tās kreisais krasts augsts un stāvs, līdz (upīte) iziet uz meža ceļu, kas ved uz Straupnieku (vs.). (*Sk. arī tālāk, nenumurētajā daļā*).

145. **Jūdžu akmens** – dažus soļus no Kokmuižas ce. gala, Rīgas lce. Z pusē, uz grāvja malas tīruma pusē. Tajā iekalts «14 M.1696.g.». Lēna gados gadījās kāda brošūra, laikam Rietekļa sarakstīta, vēl atmiņā nedaudz ir. Valmieras pilskungam bijuši divi dēli, dvīņu brāļi, ļoti līdzīgi viens otram. Abi viņi bijuši iemīlējušies Pilskalna Alīdā, kas bijusi abu brāļu pusmāsa, skaistule. Viņu audzinājis aiz **Rātsupītes** (dzīvojošais) kalējs, kur viņam upītes kreisajā krastā iepretī **Valtera kalniņam** bijusi kaltuve. Kamēr viens no brāļiem bijis karā, tikmēr otrs gribējis ar Alīdu salaulāties. Abi slepeni, jāšus uz zirgiem devušies uz Rubeni, lai tur salaulātos. Akurāt tajā laikā pārnācis brālis no kara, dabūjis to zināt, dzinies jāšus bēgļiem pakaļ un tur, kur tagad šis akmens, viņus panācis un notikusi kauja. Turpmāk nezinu, kas iznācis, bet galā radies šis piemiņas akmens.

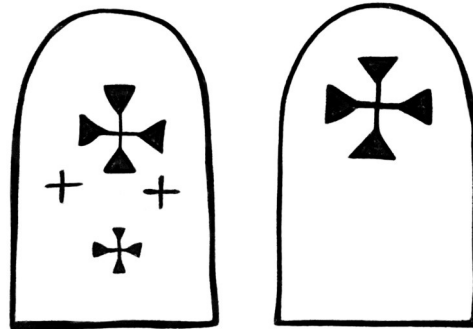
148. **Kaulu grava – Jumaras** (u.) kreisajā krastā aiz vecas zviedru laiku kazarmas.

Kaulu gravā aprakti karos kritušie. Ap **Jumaru** (u.) pēc Indriķa hronikas jau ap 1207.g. un vēlāk notikušas sīvas cīņas. Tur kritis bruņinieks Teodorīkis.

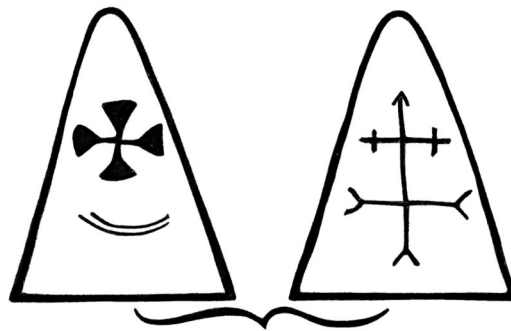
148. **Magoņu leja, Magoņleja** – Brēmeļa (vs.) un Cēļu (vs.) līkumu nogāzē pret R, **Jumaras** (u.) pusē. Tur (novietoti) **Piemiņas akmeņi**, tā kā pieminekļi, senos laikos kritušiem kareivjiem par

godu. No **Magoņlejas** iztek mazs strautiņš, kas ietek **Jumarā** (u.) no kreisās puses.

149.–150. **Piemīņas akmeņi** – **Cēļu lejā** un pie Jumaras (vs.), **Jumaras** (u.) augstajā labajā krastā (pēc D.Baloža zīmējumiem):

149. Abi šie akmeņi (stāvēja) pie Jumaras (vs.), **Jumaras** (u.) labajā krastā. Nav zināms, vai šie akmeņi tur vēl atrodas.

150. Akmens ar iekalumiem abās pusēs (atradās) **Magoņu lejas** malā pie bij. Cēļa (vs.), **Jumaras** (u.) kreisajā krastā. Nav zināms, vai akmens vēl tur ir. Ļaudīm ir tendence tādus iemūrēt ēku pamatos. Cēļi izpostīti vēl pirms Tarnisas pusmuižas dibināšanas (ap 1642.g.).

151. **Indriķēna Svētozols** – Ap 1899.g. tika aizdedzināts šis **Svētozols**, pie kura mūsu senči (devās) savas dzīves visgrūtākā verdzības laikā, ticībā uz dievu žēlastību, (cerot), ka viņi palīdzēs tikt vaļā no vācu muižnieku žņaugiem un verdzības. Viņi lūgšanā krita ceļos zem kuplajā ozola zariem, nesa (dāvanas) un ziedoja dieviem. Skolotājs un vēsturnieks D.Balodis ir tādās domās, ka mājai un ozolam ir sakars ar priesteri Indriķi, kurš Jumaras novadā kā bīskapa Alberta sūtnis ieradies 1208.g. un jumeriešus kristījis.

152. **Putriņas Svētozols** – atradās **Vecās Gaujas** krastā, tīruma malā. Pie šī ozola novada iedzīvotāji, dievus mielojot, nesuši un nolikuši putras. No tā arī māja priekš vairāk kā 400 gadiem dabūjusi savu vārdu. Šis ozols krita par upuri 1905.g. ugunīm; to aizdedzinājuši Valmieras semināristi, pastaigājoties pa krāšņo **Gaujas** krastu.

153. **Sīmanēnu Svētozols** – atradās Valmieras pag. pie Sīmanēna (vs.) **Gaujas** labajā krastā, aptuveni 10 km uz A no Valmieras.

Šis šeit minētais “sirmais krīvs” bija visu vecākais un resnākais (ozols), kaut ar vētras nolauztu galotni. Tie, kuri bija viņa iztrunējušajā dobumā ielīduši, stāstīja, ka tajā varējuši vairāki apmeklētāji vienā laikā ielīst. (Es pats) ne lapu no šā senču svētuma nenorāvu, bet no viņa satrunējušām iekšām krietnu gabalu praula gan, kas arī vairs nav (saglabājies). Šo ozolu aizdedzinājuši it kā aiz atriebības agrārās reformas laikā. Man bija šī ozola (foto)uzņēmums pēc (tā) izdedzināšanas. **To un vēl kāda pēdu akmeņa un citus (fotoattēlus) nodevu Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas darbiniekam Urtānam pārfotografēt, tā arī atpakaļ nedabūju.** Ozols bija tik resns, ka astoņi pieauguši cilvēki blakus (nostājušies) viņa zaru redzamību neaizsedza.

154. **Pēdu akmens** – atradās Dzirciemā (Tukuma apr.), Koltera kalnā, Jānīšu upes kreisajā krastā. Akmeni, kas atradās kalna ielejā, naudas meklētājs, jaunsaimnieks, uz tā uguni kurot, saspridzinājis. Vienā no lielākajiem gabaliem bija (redzama) iekalta postalotas kājas pēda. Toreiz, (kad tur biju), visi saspridzinātie gabali vēl turpat atradās un ir varbūt vēl tagad, jo (tos) nav iespējams izvest, ja nu vienīgi tikai gar Jāņa upes krastu R virzienā. Pēc nostāstiem Koltera kalna gravā kādreiz bijusi zviedru karaspēka nometne. Tautā ir tāds ticējums – ja kaut kur zviedri (bijuši) apmetušies un (pēc tam) atkāpušies, (tie) tur paslēpuši kara kasi... P.Krišbergs, dzirciemietis, kas man rādīja šī pagasta godības, stāstīja, ka akmenī bijušas arī dzīvnieceku pēdas, bet tādas saskatīt nedabūju.)

155. **Kaupo piemiņas egle** – neliela, kādas pāris asis augsta, atrodas Jumaras (vs.) līkumā, R no mājas, ceļmalā, aptuveni pusotru pūrvietu no pēdējā ceļa pār **Jumaras upi**, pie **Gaujas** (u.) tīrumā. Tautā runāja, ka tur kaujā Kaupo kritis un turpat arī aprakts; tur atrodies arī daži piemiņas akmeņi. Kaupo tur aprakts nav, bet var būt, ka tur kritis un sadedzināts. (Ir zināms, ka) Kaupo kritis 1217.g. septembra otrajā pusē, pēc kam sadedzināts, bet kauli aizvesti un paglabāti Kubeselē, tagadējā Krimuldā.

Jumaras (vs.) zeme sastāv kolhozā. Egle, kā to man atstāstīja, nocirsta, (tās) vieta, ar traktoru arot, izjaukta.

Šo vietu apskatīt man nekad neizdevās. Vienmēr, kad tur iznāca garām iet, zaļoja labība... Pēc atstāstījuma var pieļaut (domu), ka tur bijuši akmens krāvuma kapi, bet nu šī vieta ir izjaukta.

(3.) Avotu, kalnu, laipu, aizu, upīšu, tiltu, bedru un neeksistējošo zemnieku māju, kā arī citi, šie neminēti, apraksti. Savācis un uzrakstījis *K.Bukums* Valmierā 1962.g.

(nav numurēts)

Kužas avots – atrodas **Vaidavas ez.** labajā krastā, krastā nogāzes lejā, Kužas (vs.) robežās. Avots ir ap 2,5 asis diametrā. No avota iztek mazs

strautiņš, kas avota ūdeņus ievada ezerā. Avots ir pāraudzis ar lēsu, pa kuru nevar pāriet neiegrūstot.

Teika par avotu: Karā, kad zviedru karaspēkam bijis jāatkāpjas, (zviedri) nav varējuši savu kasi aizvest, no uzbrucēja izglābt. Naudu salikuši muciņā, laiduši, lai ripo no kalna lejā un nogrimst ezerā. Muciņa ieripojusi avotā, kur nogrimusi. Kādas vasaras dienas vidū, kad citi strādnieki gulējuši, kāds Kužas kalps ezera krasta līdzenumā ap avotu žāvējot un grozot ap ezera krastu sapļauto sienu, ieraudzījis kādu jumpravu pa ezera virsu uz viņu nākam. Kalps pārbijies, bēdzis. Jumprava steigusies uz avotu un teikusi: “Simts gadus gulējusi gulēšu vēl”, un skanēdama nogrimusi ezerā. Kalps pārbijies, aizskrējis mājā un stāstījis, ko redzējis. Mājā kāds vecāks vīrs teicis: “Tu bijī muļķis! Būtu tu jumpravu kaut vārdiem aizskāris, naudas mucīņa būtu tava un tu bagāts vīrs.”

Sandarkalna avots – atrodas **Sandarkalna** (*sk. tālāk, nenumurētajā daļā*) D nogāzes pusceļā, Rīgas lce. (virzienā uz leju) labajā pusē, aiz lielceļa grāvja, kur zaļo kāds bērzs. Avots atrodas apmēram 30 soļu no augstāk stāvošās Graudnieku (vs.) mājas, tās ce. augšas pusē, kas ved uz māju. Tur, kur atrodas šis avots, ir redzams sens, lielāks zemes iegruvums. Avots tek ziemu un vasaru un savus ūdeņus pa lielceļa malas grāvi ievada **Zvirgzda upē** augšpus tilta. Par šo avotu ir nostāsts: Kādas vasaras svētdienas rītā (ļaudis) ieraudzījuši avota apkārtni izraknātu un no kādas vietas izcelta trauka nospiedumu. Pēc citas versijas, bijušas redzamas arī sarūsējušas trauku stīpas un gar Vaidavas alejas gala bērziem Rīgas virzienā ar diviem melniem zirgiem aizbraukuši sveši kungi. Bijis redzams, ka zirgi smagi vilkuši. No minētā avota alejas gals, kas savienojas ar Rīgas lce., pāri **Zvirgzda lejas** pļavai gaisa līnijā ir tikai ap 0,5 km. Teicēji ir (tādās) domās, ka svešie aizveduši naudas mucu.

Rubenes pilskalns – Metemna, ko tauta sauc par Mitemnu, Mitenīnu, Miķenīnu, atrodas **Briņķa sila** Z galā, līdzenā vietā uz **Vaidavas ez.** augstā un stāvā krasta, kura augstums no ezera līmeņa ir 44 m. (Gandrīz) tikpat augsts ir dziļās un platās gravas krasts, tikai par kādu metru zemāks. Pils atradusies stūrī. Tai R bijis ezers, Z – dziļā un platā grava, A un D – priekšā raktie grāvji un vaļņi. (*Sk. arī tālāk*).

Vella pagrabs – neliela ala, atrodas bij. Podzemu skolas **Vellu purva** (*sk. tālāk*) tuvumā. Ja kādam jautā, kādēļ šo alu sauc par **Vella pagrabu**, atbild: “Nu tāpat kā purvs.”

Vella grāvis – caur **Pūcas kalna** (*sk. tālāk 19.*) **Cepļa pļavu** (*sk. tālāk*) un vēl augstāk, ap un aiz Viršiem (vs.) labi lielā pagātnē rakts grāvis, lai no kāda ezera ielaistu ūdeni Ķieģeļmuižas dzirnavu ezerā. Grāvis rakts pļavai pa vidu, ar ko iznīcināti bijušās upītes līkumi, un grāvja gals uzstādinātajā dzirnavu ezerā ieiet ne kā upīte, bet kā **Vella grāvis**. Grāvis pie Mežciema (vs.) uzņem nezināma vārda maza

plāvu (strautiņa) bezvārda ūdeņus no kreisās, A puses. Otrs strautiņš – **Čurkšis** – tuvāk ezeram, savus pa plāvām savāktos ūdeņus ievada **Vella grāvī**, tekot starp divām jaunsaimniecībām un tālāk gar nelielu egļu mežiņu, kur (atrodas) senās mālu bedres. Abas mazās upītes šķērso Rubenes–Limbažu lce. un ietek **Vella grāvja** kreisajā pusē pret R. Pār abiem strautiņiem (izveidoti) akmeņu krāvuma tiltiņi – meneķi, meniķi. (*Sk. arī tālāk 2b;4*).

Olu brasla – (u.), savāc pa grāvi novadītus, no purva un meža uzņemtos pirmos ūdeņus un ir senās platās upes dzīvības turpinātāja. Atrodas Kocēnu pag., tek starp Avotiņa (vs.) un Rijnieka (vs.) robežu pa plāvu, vietām it kā slēpdamās, neredzama, un tikai pie Valmieras–Cēsu lce., kur izlien caur akmeņu krāvuma tiltu, parādās kā dzīvotspējīga upīte.

Olu brasla labajā krastā uzņem **Straupnieku gravas** ūdeņus, kur šis nenozīmīgais strautiņš sākas un iegrimst linu mārkos. Pieteka tek Z virzienā, A augšpus tiltiņa uzņemot krastu avotu ūdeņus līdz ietek **Gaujā** (u.), tās labajā krastā. (*sk. arī iepriekš 140.*)

Jumpravu tiltiņš – atrodas ceļā, kas ved no bij. Vaidavas mu. gar Vaidavas dzirnavām uz Velķiem un Cēsīm. Tiltiņš atrodas tuvu Lielšķirba un Mazšķirba vs. Stāsta, ka pie tiltiņa pat dienas laikā ap dienas vidu jumpravas dejojot. No tā tiltiņš, kas nenozīmīgs, dabūjis savu vārdu; tas mazs, niecīgs.

Žagaru tilts – atrodas pie **Podziņu gāršas**, tuvu pie Gāršas (vs.), **Abras** (p.) Z galā starp **Mantas k.** un **Abru** (p.). Tur purva gals, kas pieiet **Mantas kalnam** (*sk. arī tālāk 16.*), saiet šaurumā, taču, kā jau purvājs, pār kuru nevar sausām kājām pāriet.

Paulenes akmens – kāds, domājams, robežu akmens bij. Podzēnu pag. vidū. Valmieras muzejs to gribēja pievākt, taču tagad Podzēni pievienoti Cēsu rajonam. Paulenes c. Podzeniešos vairs nepastāv. Vēl 1738.g. pastāvēja Paulenes vaks, saukts pēc māju vārda. Vaks atradies pag. Z pusē līdz ar Ķieģeļu (mu.) robežu. Vaks sastāvējis no vairākiem ciemiem... Baudzeles vaks atradies D, tuvāk **Bauža ezeram**. Domā, ka **Paulenes akmens** ir seno vaku robežu akmens.

Silaiņa akmens – atrodas iepretī Silaiņa vs. Akmeni apskatījis neesmu. Akmens atrodoties ceļa malā un tajā esot iekalts zirga pakavs. Pēc J.Tirona atstāstījuma: Bijusi kāda bagāta muižnieka meita, kurai bijuši divi pielūdžēji. Viņa arī abus mīlējusi, bet nav varējusi izšķirties, pie kura iet. Viņa iesniegusi priekšlikumu – kurš zirga mugurā pārlēks pār bedri, t.i., kuru zirgs pārnesīs, pie tā viņa ies. Viņa likusi ceļa malā izrakt dziļu bedri un tās dibinā iedzīt asus mietus. Ne viens, ne otrs no muižnieku dēliem nav ticis bedrei pāri, uz mietiem nodūrušies. Ja tā, tad tā meita ņemta un pārcirsta, katram puse pielikta klāt un visi kopā ar zirgiem tur aprakti.

Krusta akmens – neliels akmens ar iekaltu krustu, atrodas **Vella grāva** (*sk. iepriekš un tālāk 2b; 4.*) kreisajā krastā iepretī **Pūces kalnam**, pie

Mežciema (vs.) Rubenes–Dauguļu ce. malā, R pusē. Tajā vietā kāds piedzēries vīrs nakts laikā braucis, iebraucis ceļa grāvī, kur vāgi apgāzušies un vīrs nosists – nosities.

Pēdu akmens (Kulta akmens) – Briedēniešos pie Vīlumēna (vs.). Pie šī akmeņa tauta pulcējusies dievu lūgšanās un nesusi ziedojumus dieviem. Teika par šo akmeni pēc skolotāja, vēsturnieka V.D.Baloža grāmatas «Jumaras leja»: Velns gribējis taisīt tiltu pār **Gauju** (u.), salasījis daudz akmeņu, kurus sabāzis aiz bikšu skrotes, un lielo nesis padusē. Gailis šo darbu izjaucis, dziedājis. Velnam apgriezoties, akmeņi izbiruši un, (tas) skrienot pāri lielceļam uz **Bezdibenu**, uzminis uz viena akmeņa, kurā iespiedis kājas pēdu.

Velna pulkstenis – tā saukts senais kulta akmens, kas atrodas **Vītulēnu lejas** pļavā, **Jumeras** (u.) kreisajā krastā. Akmeņa lielums uz visām pusēm aptuveni 5 pēdas. Skolotājs, vēsturnieks V.D.Balodis pielaida varbūtību, ka pie minētā akmeņa Indriķis jumeriešus kristījis.

Teika par šo akmeni: Velns bijis pie Dieva viesībās. Kad bijis laiks uz māju iet, (jo) pulkstens drīz būs divpadsmit, dzied Vītulēna (vs.) gailis un Velns, savu pulksteni bikšu kabatā bāzdams, steigā to aizbāž garām, un pulkstens nokrīt zemē.

Bērmeta kalns – atrodas Mujānu pag. Vītulēna (vs.) tuvumā **Jumeras lejas** malā. No viņa redz **Baznīcas kalnu** (*sk. arī tālāk*) un **Cimpēnu lejas pilskalnu**. Pēc **nostāstiem Bērmeta kalnā** senos laikos sadedzināti līķi, – pēc V.D.Baloža.

(4.) Meži, kalni un uzkalnītes, koki, avoti, purvi, alas, kulta akmeņi, pļavas, senkapi, kapi un ezeri. Savācis un uzrakstījis *K.Bukums* Valmierā 1962.g.

1. **Briņķa sils** – vairāk priežu, mazāk egļu, un pa retam lapu kokam, mežs, atrodas uz **Vaidavas ezeņa** augstā un stāvā kreisā krasta. Šis **Sils** sākas nedaudz uz leju no ezeņa augšgala Z un aiziet gandrīz līdz **Dankas upītei** D. Lejas galā mežā ir robs, uz kura atrodas Briņķa vs. Senāk šo vs. sauca par Vītiņu un mežu – par **Vītiņu silu**... Vēl pirms 1940.g. no Briņķa (vs.) D bija redzama Vītiņu mājas vieta, kur auga daži koki. **Briņķa sila** Z galā platās un dziļās, ūdeņu izgrauztās gravas leņķā, labajā pusē atradās **Pilsala**, bet gravas kreisajā krastā, stūrī starp gravu un ezeru, atradās mūsu senču pils Metemna, tautā par Mitenīnu un Miķenīnu saukta. **Silā**, apmēram pusotru kilometrtru no Miķeninas uz D, atrodas otra plata, ūdens izgrauzta grava. Tās lejas galā no avota iztek mazs strautiņš, kas ietek ezerā. Šo avotu sauc par **Veselības avotu** (*sk. arī tālāk (4)1.*). Strautiņa kreisajā krastā atrodas otra, balta, cieta ieža ala, kas ir vairākas reizes mazāka par **Pilsalu**. Šo alu sauc par **Veselības avota alu**...

2b.; 4. **Vella grāvis** (arī **Lielais, Kužas grāvis**) – par **Vella grāvi**, kā šķiet, tādēļ saukts, ka tur naktī un arī ap dienas vidu bērns raudot. Vecos laikos zem tilta

kāda meita savu “nomušīto” bērnu esot parakusi, un tas raudot. Sākot no lielceļa uz **Lielā jeb Vella grāvja** krastu ar nogāzi pret Z un tālāk gar **Vaidavas ez.** krastu ar nogāzi pret A, atrodas Vaidaviešu **Kužas mežs** – priežu mežs, kurā aug pa retai eglei. Tādēļ **Lielo grāvi** sauc arī par **Kužas gravu**.

Uz **Vella grāvja** labā krasta Ķieģeļu mu. robežās atrodas **Cepla mežs**, egles... (Sk. arī iepriekš (22.) un nenumurētajā daļā).

15. **Meldera birze (Svētbirze)** – Vaidavas ūdens dzirnavu meldera birze, atrodas no dzirnavām uz R, augstā vietā... Savā mūžā tikai vienu vienīgu reizi dzirdēju, ka šo jauktu koku mežu sauc par **Svētbirzi**.
16. **Mantas kalna mežs** – atrodas Podzēniešu Gārsas (vs.) robežās, no Gārsas (vs.) uz Z, **Abras** (p.) galā. Nu jau vairāk kā 60 gadus kalns apaudzis ar skuju koku mežu. Atceros – kad tēvs Gārsās (vs.) (bija) par kalpu, Mantas kalnā izara dažādus priekšmetus, ko pārdeva žīdam. Tēvs stāstīja, ka kādā vietā kalnā, ar spīļu arklu arot, lemeši esot gājuši kā pa pagraba velvi. Domā, ka tajā vietā ir akmens krāvuma kapi. Tur zeme ir smilšaina, (viss) slikti aug, (tādēļ kalnu) apsēja ar mežu.
17. **Meņģelkalns** – nav nekāds kalns, bet tāds kā sens nocietinājuma valnis – šaurs zemes strēķis starp pļavu un uzstādinātā Mujānu mu. dzirnavu ez. augšas daļu no vienas puses un tīrumu A pusē... Šis augstais zemes strēķis apaudzis ar vairākiem skuju kokiem...
19. **Pūcas (Pucas, Pūcu) kalns** – nav nekāds kalns, bet vienkāršs mežs **Vella grāva** labā krasta R pusē. Zeme tur mitra, ar mālu bagāta. Vairāk aug egles, apses, bērzi un alkšņi. Krietns baļķu koku mežs bija arī grāvja kreisajā pusē, taču tas jau sen gadus kā nocirsts. Arī šī meža daļa piederēja pie **Pūcas kalna**. Pāri **Pūcas k.** iet Rubenes–Limbažu lce. **Pūcas kalna mežā** caurās eglēs, apsēs un alkšņos mitinājās pūces.
24. **Poļu kalns** – kāds Vaidavas Gribiešas (vs.) lielāko tiesu no priedēm sastāvošs mežs lielceļa R pusē. Zemes gabals starp Denderes (vs.) un Gribiešas (vs.) robežu augstāks (par apkārtni), ar kokiem apaudzis. Runā, ka tur karu laikā aprakts daudz kritušo poļu kareivju.
Manas mātes jaunības laikā nespējnieks Turciņu Mārcis **Poļu kalnā** pie kādas priedes apracis savu ietaupījumu. Kad bijusi naudas vajadzība, nav vairs to atradis...
- (2)1. **Veļķu muižas pilskalns** – tur, kur Veļķu muiža, tagadējā skola, senāk atradusies mūsu senču aizmirsta vārda pils. Šai pilij bija stipri dabīgi sargi: **Vaidavas ez.**, kurā pils atradās kā uz pussalas ar D pusē priekšā raktu grāvi un valni... Skatot Indriķa kronikā minēto seno ceļu, mēs viņu varam redzēt **Bundzinieku sila** pļavas rajonā, kas būs grūti saskatāms,

jo apaudzis ar mežu. Tomēr pie Kocēna (vs.) **Upītes pļavas** (mazas upītes kreisā krasta pļ.) un no Upītes (vs.) DA (stūra) vēl ir redzams šī kronikās minētā ceļa gabals, kam blakus prāvs akmens...

(2)2. **Naudas kalniņš (kalnīc)** – pēc nostāstiem atrodas Koceniešu Inča (vs.) lejā. Par šo kalniņu neko stāstīt nevaru, neesmu bijis to apsekot. Kalniņa saimnieka ģimenes vārds ir Bačelnieks. (Viņa) sencis ap 1826.g. bijis muižas mucenieks.

(3)1. **Lielā priede** – atradās kādu puskilometru uz A no Rubenes baznīcas, Rīgas–Valmieras lce. Z pusē, Šķestera (vs.) ce. galā uz grāvja malas. Pēc vectēva atstāstījuma – pie priedes Krievu–Franču karā aprakti di(vi(?)) franču “augstmaņi”, un tā stādīta (viņu) piemiņai.

Ja kādu līķi (uz kapiem) veda no A puses (tad tas bija jāved gar baznīcu), tad (bēriniekiem braucot gar) Lielo priedi, sāka zvanīt ar baznīcas zvanu un zvanīja, kamēr (tie) aizbrauca līdz kapsētas ceļa galam; tad zvanīt iesāka ar kapsētas zvanu.

Agrārās reformas laikā kāds nelietis pie priedes sveķainajiem sāniem bija piekūris uguni, tā nokalta un tika nozāģēta.

(3)2. **Patkula liepa** – atrodas pretī baznīcai, lielceļa R pusē, mācītāja augļu dārza stūrī.

Liepa bija divžuburu, ar biezu dzelzu stīpu sastīpota, kas abus žuburus saturēja kopā. Tagad, kā to garām braucot varēja redzēt, stīpa pārtrūkusi un ceļa puses zars nolūzis. Par valsts nodevību sagūstīts un nakts laikā no vedējiem izbēdzis, (Patkuls) uzrāpies toreizējā kuplajā liepā, kur vedējiem neienāca prātā (viņu) meklēt. (Viņi to) meklēja pie mācītāja (un) pa muižām. Par zemnieku pārgērbies, Patkuls zemnieku ratos aizbēga uz Cēsīm un no turienes uz Kurzemi, kas toreiz bija hercoga valstiņa.

(3)3. **Veļu liepa** – atrodas pie Ķieģeliešu Grotas (vs.), Valmieras–Dauguļu ce. D pusē. Senāk pie šīs liepas saimnieks veļu mielošanas laikā no katra ēdiena veļiem pirmiem aiznesis, tāpat no dzērieniem, (īpaši no) pašdarītā alus.

(3)4. **Veļu priede** – atrodas **Brinču sila** Z galā, Rubenes–Cēsu ce. A pusē, kur nesuši veļiem mielastu. Ja līķi (uz kapiem) veda no D puses, (tiem), kas par zvanīšanu ar baznīcas zvanu bija maksājuši, (līdzko bēru gājiens nonāca pie šīs priedes), sāka zvanīt. Ja nekļūdos, priede atrodas Ķieģeliešu Bokas (vs.) teritorijā.

(3)5. **Kulta priede** – atrodas Koceniešu Straupnieka (vs.) tīrumā, Valmieras–Cēsu ce. A pusē. Pie minētās priedes senči bijībā gājuši kopējā lūgšanā, nesuši dāvanas un ziedojuši dieviem. Priede, kā jau vientuļa, ir zema, resna un kupla.

(4)1. **Veselības avots** – atrodas **Vaidavas ez.** kreisajā krastā, kādu pusotru kilometru no **Pilskalna**, platas, ūdens izgrauzta grava D pusē, kur no kalna avota iztek mazs strautiņš un ietek **Vaidavas ez.** (*sk. arī iepriekš 1.*). Kāds podzēnietis V. atstāstīja gadījumu, kurā kāds viņa kaimiņš aizgājis **Veselības avotā** nomazgāt slimo vietu un paņēmis arī traukā ūdeni uz māju līdzi. Ieraudzījis avotā naudas

gabalu un to paņēmis. Līdzko paņēmis, (tā) roka sākusi šausmīgi sāpēt un kļuvusi zila. Viņš atlicis naudu, kas tur ziedota Veselības dievei avotā, roku turpat nomazgājis un tā palikusi vesela.

- (4)2. **Napucis** – veselības avots **Kailā sila** lejā (Kocēnu pag.), **Gaujas** (u.) labajā krastā, netālu no Pobrenča (vs.)... Nostāsts: Tagadējās Pobrenča (vs.) mātes mātes laikā gana zēns avotu piegānījis, un tas apstājies tecēt. Saimnieks licis avotu iztīrīt, iemetis zieda naudiņu, un tas atkal sācis darboties. No avota uz D un R (atrodas) augsta, stāva, iesarkana klints, kas apaugusi ar mežu. Senāk ap **Napuci** Pobrenča (vs.) meitas stādījušas un kopušas puķes. Jāņu vakarā (tur) gājuši no visas apkārtnes līgot. Vietu apskatot, redzams, ka tur ir kopts līdzenums.

(tālāk nenumurēts)

Vella pūrs – atrodas pie bij. Podzēnu skolas, Burgas, kur tagad Vaidavas slimnīca. Purva A puse iziet līdz Rīgas lielceļam.

Teņa, Tuņņa akmens – Teņa, cūku patrona kulta akmens, atrodas pie Ķieģeliešu Tanīsas (vs.), mājas D pusē, iebraukta, nelabota ceļa labajā pusē. Tur ceļmalas krūmājā atrodas vairāki no tīruma novelti akmeņi, no kuriem lielāko man rādīja kā **Teņa akmeni**, pie kura senāk Tenīsā, 17.janvārī nolikuši ēdienu – zīdeni ar cūkas ausi cūku patronam Tenim, Tuņņam. Vai akmens tur vēl atrodas, nezinu.

Zeltiņa Lielais akmens – atrodas pie Mujāniešu Zeltiņa (vs.), aiz pļavas, tīruma malā, krūmos. **Lielā akmeņa** virsa bija gluda un līdzena, ko mēs, zēni, salīdzinājām ar galdu. Akmeņam visapkārt zaļoja dažādi krūmi, arī daži lielāki koki un vienīgi no pirts, DA, puses pieēja bija brīva, kur atradās nedaudz zālē iemīts celiņš. Akmens bija tik augsts, ka mēs, 7–8-gadīgi “klopči” nevarējām uz tā uzrāpties, neieliekot kreiso kāju it kā tieši tai vajadzībai iecirstā robā. Ja robā lika labo kāju, tad kreisie sāni bija krūmos. Uz šī akmeņa senāk esot mielojuši dievus. Pa pieciem gadiem, kamēr tur ar saviem vecākiem dzīvoju un gāju skolā, nekad neredzēju, ka tur, kur tupēja šis zili pelēkais milzis, kāds krūms būtu nocirsts.

Pūcas kalna pļavas – atrodas **Pūcas kalna meža** (sk. arī iepriekš 19) A pusē un abpus **Velna grāvja** (sk. arī iepriekš, nenumurētajā daļā un 2b; 4.), iepretī Mežciema (vs.) un Zvirbuļa (vs.) jaunsaimniecībai un tālāk uz augšu. Pļavas atrodas Ķieģeļu pag. novadā gar Rubenes–Dauguļu lce., tā R pusē.

Cepla pļava – atrodas bij. ķieģeļu cepla (tag. mežsarga mājas) tuvumā, lejpus **Vella grāvja** tilta, gar ceļu, kas ved uz Cepli (vs.), un egļu meža nogāzē gar **Vella grāvi**, Rubenes–Limbažu ce. R pusē. Tā ir šaura, kā jau (guloša) senās, nezināmā vārda upes krastos un gultnē.

Mālītes pļava – atrodas **Mālītes gravā** un tās apkārtnē, uz R no Podzēnu mu. Par šo gravu ir nostāsts: (Podzēnu) Muižas pusgraudnieki viens aiz otra steidzās, lai katris pirmais nokoptu savus laukus. Tā kādu vakaru pēc vakariņām kāds graudnieks aizgājis, lai pie Mēness gaismas

nosukātu atpoguļotus linus, ko vakarā pie zārda savedis. Sukājot paskatījies – kāds pelēks kā siena guba vēlies no Mālītes gravas uz viņu. Nu tik bijusi jādod kājām ziņa, lai tiktu no turienes prom...

- Dirme** (pļ.) – atrodas Mujānu (pag.) daļā uz Ķieģeļu pag. robežas, aiz Morītes (vs.), R no mājas. Pļava sadalīta vairākiem Mujānu zemniekiem. Nostāsts, ko atstāstīja Jānis Tirons: Tur bijis kāds vīrs, par Dirmi saukts, kurs kalpojis velniem. Kad viņš nomiris, pat dienas laikā rādījies (tāds) kā zaķis, kas sēž uz kāda akmeņa. Stāsts bija garāks, bet to esmu piemirsis.
- Bedru kalniņš** – pie Ķieģeliešu Bērzkalna (vs.)... No tā sauktā **Bedru kalniņa** tagad maz kas vairs atlicis. Tas norakts un izvadāts, kā rupju granti saturošs, pa apkārtnes ceļiem. **Bedru kalniņš** paralēli ar **Bērzkalna purva** “asti” pieiet Rīgas lielceļam tā Z pusē. Šī kalniņa atlikušā daļa, kur senāk raka bedres kartupeļu, burkānu un kāļu uzglabāšanai, (kādēļ arī no tās) maz vairs kas atlicis, cieši piekļaujas purvam un ir tikai 2–3 pēdas augstāk par tīruma līdzenumu. 1898. vai 1899.g. Rijas (vs.) Bērzkalns, **Bedru kalniņā** jaunu kartupeļu bedri rokot, uzracis cilvēka kaulus. (Tomēr) nav dzirdēts, ka šo uzkalnīti sauktu par kapu kalnu...
- Baznīcas kalns** – nav nekāds kalns, bet līdzena vieta, tomēr no lejas, no pļavas skatoties, redzams, ka baznīca un skola atrodas ap pāra asu augstākā vietā... Ceļš, kas ved no **Baznīcas kalna** lejā, ir stipri akmeņains, rupjas grants.
- Sandarkalns** – nav nekāds izcilus kalns, bet tikai vieta, līdzīga uz mutes apgāztam podam. Tam R pusē garām tek **Zvirgzda** (u.), no Ķieģeļu dzirnavu ez. iztekošā upe; D atrodas upes kreisā krasta pļava; A – **Lejzemnieka** un **Mācītāja pļava**, senas upes vieta, kas (kādreiz) bijusi plata un no kuras (vairs) atlicis tikai mazs strautiņš; Z – dziļa grava, kas savienojas ar **Mācītāja pļ.** un **Sandarkalna** nogāzi, un aiz šīs gravas tālāk uz Z – Rubenes kapsēta... **Sandarkalnu** šķērso Rīgas–Valmieras lce. ar atzarojumiem, un netieši krustiski – Rubenes–Limbažu un Cēsu lielceļi... **Sandarkalns** satur mālu un tur labība labi aug. Ļaudis runāja, ka **Sandarkalnā** senāk notikušas lielas kaujas un zeme piesūkusies ar kaņavīru asinīm, tādēļ labi augot.
- Zvirgzda kalns** – nav nekāds kalns, bet tāda kā pussala starp pļavām. Šis paugurs satur rupju, ceļu grantējamo granti, tādēļ arī gandrīz līdz (Zvirgzda kroga) ēkām norakts, tā grants izšķiesta un izvadāta uz visām debesu pusēm. Grants rakta līdz pat Rīgas lce. (tā R pusei). Vieta, kur atrodas bij. (Zvirgzda) krogs, ir augstāka par Skovas (vs.) zemi, ar ko (šim krogam) saiet robežas. Zvirgzda kroga D galā, granti rokot, atrasti vairāki ģindeņi, pie kuriem nekādas rotas lietas vai citi priekšmeti neesot atrasti... Par ģindeņu atrašanu (ļaudis) ir tādās domās, ka tur ir mēru laiku kapi vai arī senkapi.
- Vaidavas Melderkalns** – augstāka vieta (ainavā), apaugusi ar mežu. To sauc par **Birzi**, jo tā ir lapu un skuju koku mežs. Šī vieta līdzinās lauku maizes kukuļam, kuram viens gals (vērsts) pret D,

otrs pret Z ar A puses nogāzi pret dzirnavām un Lielšķirba vs. un R puses nogāzi, kas ir lēzenāka, pret Mālmuižu, t.s. pusmuižu. Nešaubos, ka **Melderkalna Birzes** augstākajā vietā ir akmens krāvuma kapi. Priekš kādiem 48 gadiem uzgāju paaugstinātu līdzenumu. Mēģināju rakt, bet atdūros pret akmeņiem.

Naudas kalniņš – atrodas Ķieģelmuižas alejas D gala R pusē, kas rāda roku darbu, uzbērumu. Kas tur īsti bijis, nav zināms, bet var pieļaut domu, ka (tā ir) kāda senču kulta vieta, kur ziedots...

Zelta kalns – tajā ir Zelta kalns (vs.). Atrodas Ķieģeliešu novadā, Uzkalniešos, kur zeme pāriet kalnainā apgabalā līdz Sprēstiņu (mu.) robežai. Zeme mālu saturoša.

Gulotnes kalns – esmu to redzējis priekš skolas gadiem, ganu zēns būdams. To uzskata par kalnu karali. Sīkāku aprakstu vairs nevaru dot. Atrodas Sprēstiņos (mu.) vai Dauguļos (mu.).

Piltiņa k., Kuņņa k. un Raganu k. – atrodas Sprēstiņos (mu.) vai Dauguļos (mu.). Esmu tos redzējis priekš skolas gadiem, ganu zēns būdams, bet sīkāku aprakstu nevaru dot.

Pilskalns – Sprēstiņos (mu.), **Bisnieka p.** malā. Mūsu senču pilskalns, (taču) kā pils saukta, nav zināms.

Pilskalns Metemna, Mitenīna – Rubenē (pag.). **Pilskalns** nav augsta vieta virs zemes līdzenuma, bet, skatoties no **Vaidavas ez.** un dziļās, platās gravas uz stāvo un augsto **Vaidavas ez.** kreisā krasta ZR stūri, (redzams, ka tam) dziļais ezers ir kā sargs no R, dziļā un platā grava no Z, bet priekšā raktie grāvji un uzmetie vaļņi no A un D puses. Viss pils laukums ir aptuveni puspūrvietu liels. Pils laukuma Z pusē ir noticis zemes iegruvums, kur bijuši daži akmeņi redzami. Manā jaunības laikā kāds sirmgalvis stāstīja, ka iegruvums noticis naktī. Viņš zēna gadus, būdams Lejzemniekos (vs.) par ganu, tur ganījis lopus. Teica, ka tur esot bijis pils pagrabs. Toreiz vēl mūsu senči nepazina pagraba mūrēšanu. Tie ir akmeņi, kas velti un sviesti uz ienaidnieku. (Tādēļ) daudzi no tiem atrodas ezera krastā. Zeme šeit satur rupju, akmeņainu granti.

Liepu kalns – tīrums Mujēniešu Dravēkās (vs.), kur purva malā, bērzos, augstā vietā atrodas kartupeļu bedres. Dravēka (vs.) ir sens “rubenietis”, kam robežas saiet ar Ķieģeliešiem.

Senkapi Rubenes novadā

–Pie Ķieģeliešu **Blukūža birzes**, kādu puskilometru no **Vaidavas ez.** kreisā krasta, kur bijusi pat kapliča, no (Blukūža vs.) mājas uz D.

- Pie Veļķu muižas **Vaidavas ez.** lejas galā, kur arī bijusi kapliča, bet tiešo atrašanās vietu nezināšanas dēļ nevaru aprakstīt.
- Podzēnu pag. pie Kauļēna (vs.), netālu no lce., tā R pusē.
- Pie podzēniešu Strazda (vs.), **Bauža ez.** tuvumā, tā kreisajā krastā.
- Pie Podzēniešu Laklēna (vs.); to sauc par **Mironu kalniņu.**
- Pie ķieģeliešu Vārnas (vs.), Rubenes–Dauguļu ce. Z pusē, tīrumā, aptuveni 5–6 soļu no ce. Vārnas (vs.) ir robežnieks ar krogu, resp. bij. Vārnu (krogu), tikai katris savā Rubenes–Mujānu lce. pusē.
- Pie Kocēniešu Inča (vs.) – senā robežnieka. Tur bijusi arī kapliča.
- Kūdumā (Cēsu apr.) arī bijusi kapliča, bet pie kādas mājas, nezinu pastāstīt.
- Pie Kocēnu (pag.) Rugšņa (vs.), valsts meža malā, aptuveni kilometru no **Gaujas** (u.) un 0,5 km no Valmieras–Cēsu lce. Tur atradu vairākus akmeņus ar gliemežvāku pārakmeņojumu; kādā pat koks, pēc ārienes spriežot, priedes zars, (bija iedūries). Atradu arī kādu labi uzglabājušos jūras koralli. Akmeņus atradu nevis rokot, bet grants ņēmēju izraktus, tos nodevu Valmieras Vēstures un dabas muzejam. Arī šī vieta senāk piederējusi pie Rubenes novada.
- Sprēstiņos (mu.) pie tagadējiem Katrīnas kapiem atradusies kapliča vai lūgšanas nams. Tagadējā Sprēstiņu kapella atklāta 1779.g., bet pēc citām ziņām, 1796.g. 9.oktobrī.
- Senkapi pie Ķieģeliešu Sustes (vs.), aptuveni pusotru kilometru no Rubenes baznīcas. Uz kapu kalna uzcelta Sustes (vs.) dzīvojamā māja.
- Šustes (vs.) tuvumā, aptuveni 20 soļu no Rubenes–Mujānu lce., tā A pusē atrasti akmens krāvuma kapi.
- Vecāku laiku kapi ap Rubenes baznīcu, iekšpusē un ārpusē baznīcas akmens mūra sētai. Kapsētas viena daļa atrodas tīrumā. Tur vēl līdz 1773.g. apglabāti mirušie.

15. Kapi bijuši arī Baltās muižas rajonā, bet kur īsti, nezinu pastāstīt.

- Hernhūtiešu sludinātāju, ciema tētiņu kapi, kas ir vienīgie Latvijā, atrodas Vaidavas mu. tuvumā, mazāk kā puskilometru no mu., uz kādas bijušas dzelmes krasta. Kapi nav lieli, nez vai būs pat 1/10 pūrvietas. Tie iežogoti ar akmens mūra sētu un dzelzu vārtiņiem, segti ar akmens plāksnēm... Kapi atrodas uz R no muižas. Tur zaļo daži piemiņai stādīti koki...
- Sprēstiņu novadā atrodas kalniņš, ko sauc par **Zvana kalniņu.** Tajā atrodoties vecas kapenes, tomēr par tām neko tuvāk stāstīt nezinu...

(5.) *K.Bukums.* Vietu apraksti par Mujānu pagastu. 1964.g.

Zilais kalns – ...**Zilā k.** galā Jānos pat griežas dejā un iet rotaļās... Senāk jānos no tuvienes un tālienes gan braukšus, gan kājām kā uz savu senču

svētnīcu devās līdz nesot un vedot miestīņu, sieru, mēdu, karašu... Vai katram bija ziedu vai ozolu lapu vaiņags galvā, jaunavas vēl ziediem rokā...

...Esmu savā laikā veselu nedēļu pabijis **Zilā k.** tuvumā **Zazēna lukstā** (pļ.), kur tuvu garām tek senā **Līdace** (u.)...

Par **Zilo k.** ir arī daži nostāsti..., lieki nebūtu to minēt.

„Kad leišu ķēniņš, kunigaišķis Gedimins 1322.g. ar lielu

karaspāku ceļo pa Vidzemi, postīdams un laupīdams, viņš **Zilā k.** apkārtnē purvos un mežos apmaldās. Beidzot viņš sasniedz **Zilo k.** un

no turienes ierauga sava karaspāka apmešanos un nonāk pie tā. Par piemiņu šim gadījumam uzstāda akmens stabu ar iekaltu Gedimina vārdu. Bet 18.gadu simtenī, nezina (vai) aiz atmodināta pagātnes naida vai gluži huligāniskā neprātā, šo pieminekli iznīcinājuši.”

Pēc D.Baloža (domām ir) **Dievu kalni** ap **Zilokalnu: Jāņu k., Ķīkus k.** un **Oļu k.** Tādus atsevišķus kalnus tur tuvumā neesmu saskatījis. Ir gan daži pauguri ap **Zilokalnu: Baznīcas k.** un **Kapu k.**...

Baznīcas k. – atrodas Mujānu Ķīkuta (vs.) tuvumā augstākajā vietā, Mujānu **Dzirnavu upītes**, kas ietek **Zīles upē**, kreisajā krastā. No **Baznīcas k.** var pārredzēt **Zilo k., Kapu k.** un visu apkārtni, arī **Kapu k.** Dūķeru pag. Janēnu (vs.) tīrumā un **Bermetes k. Jumeras lajā. Baznīcas kalnā** no senās Jumeriešu baznīcas, kas celta ap 1208.g., Indriķa laikā, vairs palikušas tikai nedaudzas akmeņu drupas...

Kapu k. – atrodas Ķīkuta (vs.) tīrumā, netālu no Valmieras–Dikļu ce., iepretī **Baznīcas k. Mujānu upītes** malā, kur tā savienojas ar **Zīles upi** un ietek **Jumarā** (u.). Kādu nepilnu puskilometru no **Baznīcas k.** atrodas vēl citas drupas... **Kapu k.** atrodas **Baznīcas k.** A (pusē, un tie ir) viens otram pretī aptuveni puskilometru viens no otra.

Kapu kalnā atrodas viens vienīgs, vairāk kā 600 g. vecs ozols, par kuru Balodis domā, ka tas stādīts Indriķa piemiņai pie tā kapa. **Kapu k.**

sastāv no trim taisnstūriem, garām terasēm, kas tur vēl labi redzamas. D.Balodis domā, ka ap ozolu apglabāti mūsu senču vecajie, guldīti zārkos. Tālāk (apbedījumi ir) bez zārkjiem, (bet) ar rotas lietām. Kādam ģindenim bijusi gliemež(vāku) kakla rota, kreisajā rokā dūcis, bet labajā – bronzas spieķis pār krūtīm.

Bermeta k. – atrodas Vītulēna (vs.) laukos, **Jumaras u.** kreisajā krastā. No **Bermetes k.** redzams **Baznīcas k.**, kas gaisa līnijā ZR virzienā ~2 km. No **Bermeta k.** redzams arī **Cimpēnu pilskalns** D virzienā, **Jumaras** (u.) kreisajā krastā pie Cimpēniem (vs.), ~1 km no Valmieras – Limbažu ce., tā Z pusē, ~ 8 km no Valmieras (pils.).

Cimpēnu pilskalns – atrodas Cimpēnu vs. robežās, ~8 km no Valmieras, **Jumaras u.** kreisajā krastā, ~1 km no ce. Kalns (ir) 150 soļu plats, 25 soļu augsts, ~35 soļu (attālumā) no slīkšņa pļ. No pilskalna laba daļa norakta un no (norak)tās zemes uzdambēts ceļš pār slīksni.

Starp pilskalnu un priekškalnu vēl labi redzams priekšā raktais aizsargu grāvis. Zem uzdambējuma bijis slepens akmeņu krāvuma ceļš uz pili zem ūdens, kas svešniekiem nebija zināms. **Cimpēnu pilskalnā** atrodas arī cilvēku kauli.

Ezerkalns, Ogkalns, Okalns, Oskalns, Cimpēnu k. – atrodas pretī **Cimpēnu pilskalnam Jumaras** (u.) labajā krastā Kocēnu pag. robežās. Kalna grunts (sastāv) no sarkana ieža. Tauta ir tādās domās, ka tas bijis elku – senču kulta – kalns...

Lazdu k.,

Ķīka k.,

Vilku k.,

Oļu k.,

Elku k. – pie tā ved slepena pieeja:

(šie kalni pēc ~90 g.v. Mārča Kontera atstāstījuma).

Meņģelkalns – atrodas netālu, uz D no kungu dzīvojamās mājas, prieku m.

šaurumā. Tas nav nekāds kalns, tik augstāka, pauguraina, ar priedēm un lazdām apaugusi vieta, kuras R pusē, sakarā ar ezera uzstādīšanu, (ir) slapja pļ. A pusē iebraukts meža ceļš. ...Šis kalns atgādina cilvēku roku darbu, kara laikā uzbērtu valni, kur aizsargāties. Kalnā kungu laikā atradās lapenes, soliņi un grantēts ceļš līdz muižai.

Liepu k. – atrodas Dravēkas vs. robežās aiz kādreiz platās (**Jumaras**) upes, tās labajā krastā. Tas nav nekāds kalns, bet kādreiz platās upes... augstais krasts. **Liepu kalnā** atrodas t.s. **Bedru k.**, uz kura zaļo dažī veci bērzi un to ēnā atrodas kartupeļu bedres...

Lielais akmens – Zeltiņa (vs.) robežās, uz D no mājas, kādreiz platās (**Jumaras**) upes labajā krastā starp tīrumu un pļavu, kādu pūrvietu uz R no pirts. Liels, pelēkzilgans, ar pieeju no pirts A puses. Visapkārt akmenim krūmi, kāda reta egle, alkšņi, kāds bērzs. Žagarus kurināšanai ap akmeni necirta. Akmeņa virsa bija gandrīz taisna, ko mēs, toreizējie bērni, tur sakāpuši, saucām par galdu... Pieejot pie akmeņa, pa kreisi bija it kā iecirsts robs, kur kāju ielikt, lai tiktu augšā. Šad tad pat saimnieka māte, kas bija slima, tur aizstaigāja, bet lielākoties vasarā sēdēja dārzā zem vienīgās vecās liepas. Pa retam dzirdēju, ka šo liepu un akmeni lielie sauca par svētiem... (Tādēļ) domāju, ka tie abi bijuši senā kulta pieminekļi, jo zemē nekur neviena lielāka akmeņa nebija, tāpat nevienas liepas.

Kulta priede – bijusi Dravēkas (vs.) tuvumā, uz R no ēkām. Tur pāris pūrvietu no bijušās upes krasta atradās resns, sveķains priedes celms. Kad saimnieks Miķelis Ozols mājas ieguvis, tās priedes tur vairs nav bijis... Tur vectēvs... rokot atrada arī dažas vecas naudas, salocīja, saberza pirkstos un aizsvieda, (noteikdams): „Sarūsējuša, nekur neder”...

Lejascimpēnu Ķeizaru kapi – atrodas **Jumaras** (u.) kreisajā krastā, ~1 km no Valmieras–Limbažu ce., tā Z pusē. Kapos (cilvēki) rakti sekli – 2–2,5 pēdas dziļi zem un starp akmeņiem. (Tie ir) akmeņu krāvuma kapi, kur (cilvēki) guldīti bez zārkiem. Rotaslietas (bijušas tikai kapu vietās), kur

tikai galva un viena roka bijusi. D.Balodis stāsta, ka tā senāk darījuši – savu kritušo vadoņu galvas atpirkuši vai apmainījuši pret gūstekņiem. Galvas apglabājuši godam, līdz dodot arī rotas. D.Balodis mērijis galvaskausus – tie esot latviešu.

Ezeriņš – Cimpēnu (vs.) zemes robežās atradies mazs ezeriņš. Tā Z krasts augsts, apaudzis ar priedēm, bet pārējās pusēs Cimpēna (vs.) tīrumi. No aizaugušā ezeriņa iztek strautiņš, kas... ietek **Jumarā** (u.). Teika stāsta, ka (tur) zvejojot izvilkuši tādu zivi kā sivēnu – ezera māti. Kā izvilkuši, ezers iekaucies, novaidējies un tūliņ pārvilcies ar pelēku plēvi un (vēlāk) turpinājis aizaugt...

Velna pulkstens – akmens atrodas **Vītulēna lejā**, pļavā, **Jumaras** (u.) kreisajā krastā. Akmens ir 5 pēdas augsts, uz visām pusēm ar iedobumu augšas galā. D.Balodis izteic varbūtību, ka Indriķis pie šā akmeņa jumariešus kristījis. Pie akmeņa esot atrasts bronzas zirdziņš, par kuru žīds esot samaksājis piecus rubļus.

Teika par akmeni: „Velns esot bijis pie Dieva viesos.

Tuvojoties (pulksten) divpadsmitiem, Velns rīkojies uz māju. Te uzreiz Vītulēna un citi gaiļi dzied. Nu Velns savu pulkstenu steigā bāž aiz bikšu skrotes un aizbāž garām, tas nokrīt pļavā, turpat **Bermetes kalna** tuvumā.”

Papildinājums pie Rubenes novada vietu apraksta

...Rubenes (c.) centrā ir kāda augstāka vieta, ko sauc... par **Sandarkalnu**... No šī kalna (paveras) plašs skats uz visām debess pusēm... D (virzienā ir) plašs skats uz garo, šauru, dziļo, augstos, stāvos krastos ieslēgto 92 ha lielo **Vaidavas ez.**... Uz šā

qzqra kreisā krasta augšas galā atrodas mūsu senču pilskalns, kas apaudzis ar priežu mežu, tikai pats pils laukums brīvs no kokiem un krūmiem. Uz Z no pilskalna, aiz dziļās gravas atradās balto smilšu ieža ala, kas 1912.g. pavasarī sabrukusi... Tālāk uz leju (var izsekot) līdz strautiņam, sauktam par **Vella grāvi** jeb **Lielo grāvi**, kas ietek ezerā... Tālāk, ap **Vella grāvi** un aiz tā (ezera) krasts apaudzis ar priežu mežu, tāpat kā kreisais krasts, līdz pat Briņķim (vs.)... Vairāk pret R (atrodas) **Ģieta k.** ar mazu pļavu upīti (pie tā)... No **Ģieta k.** pa labi sākas Ķieģeļmuižas aleja ar **Naudas kalniņu** alejas galā... (Esam) nonākuši ZR, (pie) augstākās vietas novadā – senā **Baznīcas kalna**, uz kura atrodas Dzelzskāļa vs. No turienes redzams **Zilaiskalns** (no **Sandarkalna** redzamību sedz kapsētas koki)... **Sandarkalns** pa lielākai daļai satur mālu, tādēļ tur zeme auglīga. Tauta ir tādās domās, ka ap kalnu notikušas lielas kaujas un tas „sataucēts” ar karavīru asinīm.

(6.) *K.Bukums*. Valmieras pilsētas un pagasta vietu vārdi. 1965.g. – saņemts 1965.g. 31.III.
(4.)4. **Zvirgzda Kapu k.** – ...augstāka vieta, kur atrodas nezināma laika senkapi.

(16.;20.) **Sīmanēnu pagrabs un mūri** – Priekš ~150 g., kad **Gauja** (u.) lauzās virsū pagastam, no pagasta sarīkoja vīrus ar zirgiem pie Sīmanēnu (vs.) mājas. Norakuši kādu uzkalnīti un zemes gāzuši **Gaujā** (u.). Kalniņu norokot, atrakuši kādu pagrabu, kurā atradušās mucas. Bruģu tiesa aizliegusi tālāk rakt, pavēlējusi pagrabu aizbērt. Nav dabūjuši pat

zināt, kas pagrabā un mucās atradies. ...Kad bijuši brīvāki laiki, ieinteresēto grupa centusies pagrabu atrakt, bet nav bijis (neviens), kas varētu vietu uzrādīt. Atrakuši vecus ķieģeļu mūrus. Rokot atrakuši misiņa kara lences, sarūsējušus zobenus. Teicējs stāstīja, ka viņš pats no mūra lauzis ķieģeļus plīts mūrēšanai. Lauzuši arī citi savām vajadzībām. Teicējs, kuram ap 1927.g. varēja būt pāri pār 80 gadiem, teica, ka tie esot kādas vecas pils vai pilsētas mūri. Nepajautāju, vai viņi šo mūri galīgi nojaukuši. – (pēc *Dāva Renča* stāstījuma ap 1927.g.)

(27.)23. **Putriņas svētozols** – pie Putriņas (vs.) (dzīvojamās) mājas, uz R no tās, **Gaujas** (u.) labajā krastā, ~1 km no Valmieras–Ainažu šaursliežu (dzelzceļa) līnijas, **Jumaras** (u.) un senā ceļa D pusē. (Tur nesuši putras veļiem. No tā arī vs. dabūjusi savu vārdu. **Putriņas svētozolu**, kas bija ar cauru vidu, aizdedzinājuši Valmieras semināristi, kas pa **Putriņas leju**, pa **Gaujas** (u.) krastu pastaigājušies.

(7.) *K.Bukums*. (bez virsraksta) – saņemts 1965.14.XII.

1.;5.–10.;14. **Jumara** – **Jumaras u.** pirmsākums ir Kocēniešu **Deidara** un Ķieģeliešu **Caukuma purva** robežas grāvis, kas p. šaurumā šķērso Rīgas–Valmieras lce. ar akmeņu krāvuma tiltu, sauktu (par) meneķi...

Nepilnu km **Jumara** (u.), (it) kā slēpdamās, garām **Lapsu k.**, pa purvā priedītēm apaugušu vietu sūcas pa veca grāvja vietu (gandrīz) neredzama. Lejpus priedulāja tā vietu vietām parādās virs zemes un atkal iegrimst, paslēpjas, kamēr no kreisās puses tāds pats apaudzis purvāja robežas grāvis piedod **Bērzkalna** un **Krumpiņa** p. un augsto krastu avotu ūdeņus. Arī šis atzarojums atrodas dziļā robežu gravā, (tekot) garām Caukuma **Lapsu k.**... Šī pirmā pieteka **Jumarai** ir tikpat nedzīva kā pati **Jumara**. Šī pieteka no kreisās puses, no Krumpiņa līnu mārkiem izrāpusies, dodas uz priekšu kā mazs, nedzīvs, snaudošs strautiņš. Tur, kur šīs divas sīkās straumītes savienojas, sākas upīte, kas vairs nav pārkāpjama... Lejpus Caukuma **Lapsu k.** upītes labajā krastā, t.i. **Tomēnu lejā**, atrodas pļava, bet kreisajā – **Krumpiņa leja**...

Ja mēs palasām Indriķa hroniku, redzam, ka šī upe vēl ap 1208.g. bijusi dziļa, plata, ar ūdeņiem bagāta, ko rāda arī tās augstie pirmkrasti gandrīz visā ~20 km garā tecējumā līdz ietekai **Gaujā** (u.), gājusi caur augstu krastu rajonu un slīkšņiem, nepārejamām vietām, kur atradušies paslepeni akmeņu krāvuma ceļi, kā piemēram, pie **Cimpēnu pilskalna**...

...Lejpus Krumpiņa ceļa uzdambējuma pār pļavu redzams mazs robežu strautiņš, kas robežo **Krumpiņa** un **Mieldas lejas** pļavu. Šis str. ir otra **Jumaras** (u.) pieteka no kreisās puses.

No šīs otras pietekas pēc ~1,5 km tecējuma Jumara (u.) iet caur **Mieldas un Tomēnu leju**, kur **Mieldas k.** lejā tai (ir) pirmais kārtīgais tilts... Šajā vietā u. (ir) jau vairāk kā asi plata...

No Mieldas tilta **Jumara (u.)** tek pa **Cimpēnu leju** gar **Ķeizaru kapiem** un nezināma vārda pilsk. Upes labajā pusē (atrodas) **Paistalas leja**. Tālāk (tā tek) caur **Vitulēna, Tilgaļa, Silupītes pl.** rajonu, kur krasti lāzeni... Pļavu rajonā pa labi paliek **Bermeta k.** Te **Jumara (u.)** dodas Z virzienā (un iebet) pl. rajonā, t.s. **Dūķerlukstā**, kur tai pievienojas no kreisās puses

Mujānu dzirnavu ez. upe. – lielākā pieteka... Tālāk **Jumara (u.)** tek pa līdzenu vietu caur Kokmuižas ūdens dzirnavu ezeru, kur (ir) dzirnavu dambis ar tiltu. Lejpus dzirnavām..., aiz **Kaulu gravas, Jumaras (u.)** pirmkrasti augsti, bet u. platums ~2 asis... Aiz **Magoņu lejas un Kaulu gravas (pār)** upi (ir) pirmās laipas, (viena pie) Peņģa (vs.) mājas... **Paipaļa lejā** atkal laipa...

Viena no garākām ūdens iegrauztām gravām ir Paipaļa grava... Pa šo gravu mazs str. ietek Jumarā (u.) no labās puses...

16. **Bedru kalniņš** – ... (Senāk) kāda uzkalnīte purva malā, kur audzis kāds bērzs, saukta par **Bērzkalnu**. Uzkalnīti tagad sauc par **Bedru kalniņu**, kur toreiz, kad vēl nebija pagrabu, raka kartupeļu bedres. Kalniņa lielākā daļa norakta, granti ņemot ceļu grantēšanai. Saimnieks Jānis, jaunu kartupeļu bedri rokot, uzracis arī cilvēka kaulus. (Tomēr) nav dzirdēts, ka tur būtu senkapi. Varbūt kāds karā kritušais tur aprakts.

(8.) *K.Bukums*. Papildinājums pie Valmieras vietu aprakstiem. 1966.g. – saņemts 1966.8.X.

28.–29. **Lucas sala** – Valmieras pils., senāk Valmiermuižas teritorijā, uz senā Tālavas pilskalna atrodas Lucas muižiņa. Poļu varas laikā šo pilskalnu saukuši par **Bīskapa kalnu**... Šo rajonu sauca arī par **Lucas salu**, (bet) pašā **Gaujas (u.)** krastā, starp **Gauju** un kādu strautiņu atrodas ar vītoliem un alkšņiem apaugusi pussaliņa, ko sauc par **Zaķu salu**. Lucas mu. un sala savu vārdu dabūjusi no kāda tur ilgi dzīvojuša Lucas, domājams, mežziņa... **Lucas salas**, bijušam Tālavas pilskalnam D pusē zems līdzenums, pļava, pa kuru no dziļās, avotainās gravas pie **Jāņu kapu k.** avotiem ietek mazs, kādus 250 m garš strautiņš, kas ietek **Rātes (upītē)** jeb **Melnupītē**, kas savukārt ietek **Gaujā (u.)**...

30. **Bīskapu grāvis** – sākas aiz... Valmieras (pils.) Z daļai priekšā raktā grāvja, ko tautā par **Lielo grāvi** sauc. **Lielais grāvis** R pusē savienojas ar **Rātes upīti**, bet A gals savienojas ar **Ģīmes upīti**, kas ietek **Gaujā (u.)** augšpus šaursliežu dzelzceļa tilta...

(Pielikums: foto – skats uz Valmieras skolotāju semināru).

(9.) *K.Bukuma* vēstule V.Dambei 4.I.1967.g.

2. **Silveņa (Silvēra) rija** – Kamēr rija vēl nepiederēja (feldšerim) Kalācim, tai jumts vidū bija ielīcis.

Pēc teikas: „Velns, ap **Jumaras upi** dzīvodams, skraidīdams un ļaudis biedēdams, bikses izdeldējis cauras. Kādu nakti, kad Mēness spīdējis un mākoņi slīdējuši, Velns sadabūjis braucamo grožu, to rāgavu ilksī ievēris, uzsēdies rijas jumta galā (pēc citas versijas, salmu kaudzes galā), lāpījis savas bikses. Kā nu gadījies, kā ne, Velnam adata izslīdējusi no pirkstiem. Kā par nelaimi, mākonis bija aizslīdējis Mēnesim priekšā. Velns izgramstījies, nevarējis pa tumsu (adatu) sagramstīt, dūsmās uzklēdzis Mēnesim: „Mesnīca, spīdi, man nokrita šusnīca!”

Vecākie, kas šai teikai ticēja, stāstīja un rādīja bērniem: „Tur rijas jumta galā Velns sēdējis, lāpījis savas bikses un, sēdēdams, jumtu ielicis”.

5. **Strenča krāces** – Gaujā (u.) lejpus Strenča (pils.), iepretī Kalnkrācena vs. Teika par šīm krācēm:

„Velns ar savu māti Kalnkrācena (vs.) rijā dzīvojuši, bet līgava Gaujas kreisajā krastā, vecās raganas būdā. Pie līgavas ejot, Velnam jābrien pār Gauju. Aukstā laikā – brrrr! Un pie tam Gauja nepastāvīga – kur viendien sēklis, tur otrā – bedre. Velns akmeņus sanesis, lai celtu akmeņu mūra tiltu pār Gauju, bet šo (nodomu) Krācenu (vs.) gailis ar savu dziedāšanu izjaucis.”

(10.) *K.Bukuma* vēstule V.Dambei 12.X.1967.g.

...Pielieku klāt labi neizdevušos fotoattēlu no Valmieras pag. **Sīmanēna Svētozola**. Ozols atradās ~10 km no Valmieras (pils.) pa **Gauju** (u.) uz augšu pie Sīmanēnu (vs.) mājas **Gaujas** (u.) krastā kādu pāris simtu metru no Valmieras–Petrogradas lce., tā D pusē. Šo ozolu bijušās neatkarīgās Latvijas agrārās reformas laikā 1926.g. kāds stulbenis aizdedzinājis. Aizdedzinājis kāds jaunsaimniecības kārotājs no Sīmanēnu zemes. Tad, kad (jaunsaimniecību iegūt) neizdevās, (aizdedzināja) aiz atriebības (pret to, kam tika zeme..., A.Puriņu). Kā šo stulbeni sauc, vārdu zināt nedabūju.

Varat iedomāties šā milzeņa ozola resnumu, ja septiņi pieauguši cilvēki tā vienu pusi neaizsedz. Varbūt nepazīsiet, es esmu augstāk, stāvu pie ozola stumbra, labo „spārnu” nolaidis... Ozolā arī augstāk tup dažī „krauklīši”. Dzirdēju, ka pēc (ozola) izdedzināšanas Puriņš no (tā) zariem sataisījis sešas asis malkas... Nu un bija jau arī dažs zars krietna ozola resnumā... Pērkonis bija nospēris ozolam galotni. Tas jau sens uzņēmums... Lai tauta redz..., kāds milzenis ir bijis. Tā ir ozola D puse. Ozola cienītāji ir aizseguši iztrunējušo plaisu, pa kuru stumbrā varēja ielīst. Stāsta, ka (tur) varējuši ielīst vienpadsmit cilvēki.

(11.) *K.Bukuma* vēstule V.Dambei 1970.g. septembrī.

Elku kalniņš – Valmierā (pils.), **Lucas lejā**. **Elku kalniņā** savā laikā atradusies senču treju lielāko dievu – Pērkonā, Potrimpa un Pikola tēli. Kalniņš bijis kā dievu mājoklis. Tur tauta izsūdzējusi savas bēdas, lūgusi dievu žēlastību, tos (dievus), ceļos krizdami, pielūguši un (tiem) ziedojuši... **Lucas leja** kopā ar **Divala priedēm** tagad ir Atpūtas parks... (un atrodas) kapsētas D galā.

Kurrata akmens – ...atrodas **Gaujā** (u.) pie Meķa (mu.) rijas..., upes vidū. Pēc pasakām un nostāstiem diezgan liela cīņa rijniekiem bijusi ar

velniem... Pie **Gaujas** (u.), kur tik atstarpa, (atrodas) iebraukts, nebruģēts ceļš un tūliņ (klāt) **Gauja** (u.) ar savu Vella, **Kurrata akmeni**...

Putriņas lejas Svētais vītols – atradies uz ūdens izgrauztas gravas, kur blakus (ir) **Veselības avots**. Balodis vītola resnumu, apkārtmēru aprēķinājis piecas vai sešas asis. Pie vītola māju saimnieks lūdzis Dievu un mielojis veļus. To slepeni novērojis bīskaps Valteris un pavēlējis saimniekam vītolu nocirst. saimnieks to atteicies darīt, teicis: „Kas to darīs, to Pērkons nospers”. Nu Valters pats vītolu aizcirtis un iztrunējušajās iekšās iekūris uguni. Vītols nodedzis, un pavasara plūdus **Gauja** (u.) tā atliekas nograuzusi.

Putriņas Svētozols – (atradies) tālāk no mājas, pa **Gauju** (u.) uz leju. To esot aizdedzinājuši Valmieras semināristi. No tā paša krasta celma atliekas bija redzamas.

(12.) *K.Bukuma* vēstule V.Dambei 1971.g. februārī.

Putriņas Veselības avots – uz R aiz Putriņas (vs.) (dzīvojamās) mājas, dziļas, ūdeņu izgrauztas gravas krastā. Turpat zaļo divi vītoli – (senā) dievu vītola pēcnācēji.

Putriņas Svētais vītols – vēl 1860.g. zaļoja uz saliņas starp jauno un **Veco Gauju**, pie Putriņas (vs.) (dzīvojamās) mājas **Gaujas** (u.) labajā krastā. Pie minētā vītola māņticīgie gājuši Dievu lūgt, savas bēdas izsūdzēt un izlūgties žēlastību. Rudeņos Veļu laikā, no Miķeļiem līdz Simjūdam tur mielojuši veļus, noliekot dažādas putras, no kā arī vs. dabūjusi vārdu „Putriņas”. Vītola resnums apkārtmērā bijis sešas asis, bet viducis iztrunējis. Kad notikusi māņticīgo vajāšana, bīskaps Valters, kas toreiz bija Valmieras mācītājs, to slepeni bija noskatījis, pavēlējis saimniekam vītolu nocirsts. Ne saimnieks, ne kāds cits to nav darījis. Saimnieks teicis: „Kas vītolu aizskars, to Pērkons nospers”. Tad Valteris pats vītolu aizcirtis un to aizdedzinājis. Tā viņš izdedzis, nogāzies. Pavasara plūdu laikā **Gauja** (u.) saliņu nograuzusi un vītola celmu aizvēlusi uz leju. Gravas krastā zaļo divi šī resnā (vītola) pēcteči.

Kuratas akmens – ...to redzējis neesmu. Pēc D.Baloža (ziņām) tas atrodies dziļi **Gaujā** (u.), pretī bijušajai brāļu Ruku publiskajai pirtij, kur aiz tās, terasveidīgajā otrajā krastā atradusies rija... Par šo **Kuratas akmeni** nekādas teikas, ne nostāstus dzirdējis neesmu. Domāju, ka... tas vārdams sakarā ar rijnieku un Velnu. To no dažādām vietām padzinis kāds pelēkās drēbēs ģērbies vecītis ar pātagu rokā. Citā vietā – kāds stiprinieks kalējs ar pīleņģa nūju to piekāvis. Velns tādu sutu nav varējis ciest, ar savu spilvenu padusē ielicis **Gaujas** (u.) atvarā.

(13.) *K.Bukuma* vēstule V.Dambei 5.II.1972.g.

Kurrata akmens – ilgo gadu tecējumā no tautas atmiņas izzudis. V.D.Balodis raksta: „Es neticu, ka būs kāds no vecākās paaudzes skolniekiem,

kas Gaujā peldoties uz šā **Kurrata akmeņa** nebūtu uzsēdies. Šis Kurrata akmens atrodas no tagadējā **Gaujas** tilta pa **Gauju** uz leju, **Gaujas** labajā krastā, pretī divstāvu dzīvojamai ēkai, senai brāļu Ruku publiskai pirtij... Aiz šīs mājas otrās pakāpes terasē atradās... Meķa muižiņas rija, kas vairākas reizes pārbūvēta...”

...Esmu tādās domās, ka kādreizējais Meķu muižiņas rijnieks bijis igauņis. Mēs zinām no pasakām un senču nostāstiem, kādas mocības un briesmas rijniekiem bijušas jāpiedzīvo no velnu nedarbiem, kad tie plosījās pa riju, kad gāja, ka uguns vien šķīst, kad (tie) gāzuši labību no ārdiem un dzinuši piedarbā...

Domāju, ka, rijniekam no velniem miera neesot, rijnieks igauņis lādējies, ka velni to apstrādājuši: „Kurrata!”. Tautā ir tāds ticējums, ka velni mājā vecās rijās, bet viņu īstā vieta (ir) upju un ezeru atvaros, klusos, dziļos, tumšos ūdeņos. To stāsta teikas, kurās velni, pār upēm tiltu būvējot, nesuši akmeņus, bet tas nepatīkamais putns, gailis viņam šo darbu izjaucis ar savu dziedāšanu.

(14.) *K.Bukums*. (bez nosaukuma). 1973.g. septembrī.

Pilskalns – Sprēstiņos, **Bisnieka purva** tuvumā.

Velna pagrabs – Podzēnos, neliela aliņa **Velna purva** malā, Podzēnu skolas, Burgas tuvumā.

Lielā priede – zaļoja Rubenē, Rīgas–Valmieras lce. Z pusē, ~160 m uz A no Rubenes baznīcas, uz grāvja malas. (Tā bija) varbūt vairāk kā pussimts gadu veca. (To) pat manas jaunības laikos sirmgalvji jaunāku (neatminējās) redzējuši. Ievērojama viņa bijusi (jau) Krievu–Franču kara laikā. Pie tās apglabāti trīs krituši „augstmaņi”, virsnieki...

Mirušos no A puses (uz kapiem) vedot, jābrauc (bija) gar (priedi un) baznīcu. (Līķa vedamajiem ratiem piebraucot pie) Lielās priedes, (baznīcas zvans) sāka zvanīt, un zvanīja, līdz mirušā pajūgs atradās kapsētas ceļa galā, kur to (tad) saņēma ar kapsētas zvana skaņām.

Šī priede bija resna, kupla, kā jau klajumā augusti, varbūt asis 5 – 6 gara. Kāds nelietis tās sveķainajos sānos bija iekūris uguni, tā nokalta. Vēl nokaltušu viņu redzēju. Tā netika glābta, uzturēta kā Zauskas priede Smiltenes ce. malā, bet kāds ne visai gudrs novada varas vīrs, kam svēts nav sentēvu tikums, licis šo priedi nozāgēt.

Ciemu tētiņu kapi – hernhūtiešu sludinātāju kapi, atrodas Vaidavas mu. teritorijā.

Kapi nav lieli, ~1/8 pūrvieta (lieli), iežogoti ar akmeņu mūra sētu un dzelzu vārtiņiem. Kapiem kapličas nav, (mirušos) apzvana ar baznīcas zvanu, kas gaisa līnijā no kapiem nav ne kilometru. Kapi segti ar aprakstītām akmeņu plāksnēm.

Plāksnes apsūnojušas. Pie kapiem piemiņas koki, no kuriem dažs jau „miris”, nogāzies. Sēta jau sabrukusi, vārtiņu arī vairs nav. Pieejas ceļa pie kapiem vairs nav, tas zem arkla. Garām ejošais tīruma un lopu ganību ceļš arī pārcelts, ierīkots vairāk pret D... Kapsēta jau neatkarīgās Latvijas laikā bija ņemta Pieminekļu valdes aizsardzībā... Vēl... ap 1887.g. kāds mirušais ciema tētiņš auzu pļaujas laikā no Smiltenes (pils.) šurpu vests un minētajos kapos apglabāts.

(15.) Vietu vārdi no Valmieras, Kocēnu un Kauguru pagastiem..., uzrakstījis *K.Bukums* 1974.g. aprīlī.

Kocēniešu Indriķēna māja – Skolotājs un vēsturnieks D.Balodis domā, ka tur pirmais priesteris latvietis mitinājies un stādījis arī ozolus... Indriķa stādīto ozolu uzskatīja par ~700 gadu vecu. (Tas beidzamajā laikā) jau bijis iztrunējis. Šajā iztrunējušajā ozolā kāds nelietis iekūris uguni, tas izdedzis un aizgājis bojā. Tautā runā, ka tas (ir) Valmieras skolotāju semināristu nedarbs, tāpat kā **Putriņas svētozola**, kas jau bija krietni vecāks, (nodedzināšana)...

Bestes akmens – ...Pilngadību sasnieguši, abi jaunieši (bruņinieku dēli – dvīņu brāļi) bija viņā, Alīdā (muižkunga ārlaulības ar zemnieku izcelsmes kalponi meitā, kalēja un viņa sievas audžu meitā) iemīlējušies. Kad viens no viņiem bija kopā ar tēvu karā, mājā palikušais gribējis izmantot gadījumu un salaulāties. Abi zirgu mugurās ar kalpotāju slepeni palīdzību devušies uz Rubeni, lai tur salaulātos. Tieši tajā dienā brālis pārnācis no kara un gājis līgavu apciemot. Dabūjis zināt, kas noticis, (tas) zirga mugurā (bēgļus) panācis netālu no bijušā Bestes kroga A gala, kur notikusi cīņa, un abi viens otru ar zobeniem tā sakapājuši, ka kaujas vietā kā krituši, tā tur palikuši guļam. Vēl tagad ceļa Z pusē uz grāvja kantes stāv akmeņu stabs, kurā iecirsts gadskaitlis „14.maijā 1686.gadā”. Tādas ziņas tautā uzglabājušās...

Elku kalniņš – atrodas **Slīkšņu pļavas** R pusē, sausumā, tagadējās Jāņu **Divalu kapsētas** tuvumā. To „sargā” divas granīta lauvas, kas no Dūņa mājas uz turieni aizceļojušas...

Sūdanu atvars – (**Gaujas** (u.)) atteka, kurā iegāzusies augsto kungu četrzirgu kariete ar visiem iekšā sēdētājiem. Runā, ka saulainā laikā melni spīdīgā kariete atvarā vēl esot redzama.

Krāceņu krāces – Pret Strenču miestu, lai to aizargātu, **Gaujā** (u.) radītas mazas krācītes. Kādu kilometru vai vairāk no Strenčiem (pils.) (ir) kārtīgas mākslīgi radītas krāces. To gan, kā labdarības darbu, tauta pieraksta Velnam, kam tilta būvi pār **Gauju** (u.) izjaucis Krāceņu (vs.) gailis. Daudz labu veltu nodomu šie nelieši, gaiļi izjaukuši... Priekš vairāk kā simts gadiem mākslīgi radītas krācītes (atrodas arī) leļpus **Velnu liča**.

Velna (Velnu) līcis – atrodas (**Gaujā** (u.)) ap pāris simtu soļu uz augšu no krācītēm pretī bijušai Eliasa drēbju krāsotavai. **Velna līcis** plostniekiem bīstams, tur vairāki plostnieki noslīkuši.

pazemes ala – Kad **Gaujas** (u.) krastā cēla elektrospēkstaciju, lai iegūtu plašāku apbūves vietu, atraka nedaudz lejā no krasta. Atklājās ar ķieģeļiem izmūrēta ala. Es vienu no ķieģeļiem aizstibīju mājā. Ķieģelis visādi lielāks, bet ne biezāks (kā tagadējie), stipri dedzināts, zilgani pelēks un, kā šķiet, ar rokām formēts, ražots vēl pirms 1283.g., pirms (Sīmaņa) baznīcas celšanas laika. Ķieģeli nodevu Valmieras novada muzejam. Eja ierīkota, zemi atrokot un atkal aizberot, ko rādīja

zemes sajaukums. Ala no pils pa zemes apakšu gājusi uz baznīcu un no baznīcas (vēl) tālāk. Ja **Gauju** (u.) bagarētu, tās dzelmē atrastu prāvu ķieģeļu krājumu...

- Kurrata akmens** – atrodas **Gaujā** (u.) pretī bijušam muzejam. V.Balodis teic, ka Valmierā (pils.) laikam gan neviens vecākās paaudzes skolnieks nav tāds, kas, **Gaujā** (u.) peldoties, uz šā **Kurrata akmeņa** nebūtu atsēdies, uzsēdies... Esmu tādās domās, ka tas savu vārdu dabūjis no kāda Meča muižnieka, kas bijis igauņis. Mums zināms no nostāstiem, kādas mokas rijniekiem (bijušas) ar velniem, kuru mājoklis esot dziļos ūdeņos. Un te **Gaujā** (u.) šis akmens atrodas akurāt pretī rijai. Drusku tālāk pa **Gauju** (u.) uz leju **Gaujā** (ir) arī mazas krāvuma krācītes.
- Velna pulkstens** – (atrodas) aiz Kokmuižas, **Vitulēnu pļavā**. Piecpēdu, uz kants (gulošs) akmens, **Velna pulkstens**, ko Velns, būdams pie Dieva viesos, kad laiks bijis mājās iet, steigā aiz bikšu skrotes bāzdams, nobāzis garām, kur tas stāv vēl šodien. Balodis pielaiž varbūtību, ka pie šī akmeņa Indriķis jumeriešus kristījis.
- Cimpēnu ezeriņš** – aizaudzis ezeriņš. Kādreiz (tur) zvejojot (zvejnieki) izvilkuši zivi kā sivēnu. Kā to izvilkuši, (tā) ezers novaidējies un tūliņ pārklājies ar pelēku plēvi, jo izvilktā (zivs) esot (bijusi) ezera māte.
- Cimpēnu lejas pilskalns** – atrodas pie **Jumeras** (u.), starp **Jumeru** (u.) un slīksni, pār kuru vēl tagad nevar droši pāriet. Kalna garums ~150 solū, platums – 25 soļi un augstums no **Slikšņu pļavas** līdz virsai – 35 soļi... Tur atraduši arī cilvēku kaulus. Kauli visvairāk uzrakti Lejascimpēnu (vs.), t.s. **Ķeizara kapos**, apmēram versti no **Bermetes k.**
- Ezerkalns, Ogkalns, Oskalns, Cimpēnu k.** – **Jumeras** (u.) labajā krastā, ar sevišķu pāreju. (Tas), domājams, (ir) elku kalns, kādi atrodas gandrīz visu piļu tuvumā. Tas atrodas Kokmuižas Silupītes (vs.) robežās.
- Mažinas kalns** – atrodas Jaunburtnieku (pag.) Zaķu (vs.) robežās, **Mamzeles purva** un priežu meža malā. Jaunburtnieku muižā dzīvojusi ganu meita Mažīna. Reiz ganos viss ganāmpulks piepeši pazudis. Mažiņa gājusi uz muižu kungam par to ziņot. Kungs viņu briesmīgi bāris, un Mažīna no lielām sirdssāpēm pakārusies. Pēc tam tur no zemes nākuši vaidieni un, kad dienasvidus laikā ūjinot, kāds mežā atūjinoties.
- Velna ezers** – atrodas Jaunburtnieku pag. **Dukura purvā** versti no muižas lce. (un ir) tikai pūrvieta liels. Kāds vīrs veikalā nopircis piecas mārciņas smagu dzijas kamolu, piesējis akmeni galā un ielaidis ezeriņā. (Tad) kāda balss no ezera likusi, lai laiž vēl otru tādu pašu, tas tik līdz pirmam balķam(?) ticis, un lai pats arī ietot līdzī, tad redzēšot kā būšot.
- Velna akmens** – Kocēnu pag. **Paistalas lejā** pie Paistala (vs.) (dzīvojamās) mājas, **Jumeras** (u.) labajā krastā. Tur kāds bruņinieks apracis lielu podu naudas un tad vedis ar vēršu piejūgu lielu akmeni, un to uzlicis virsū. Naudai kungs uzlicis laiku, kad un kas to var izņemt. Kādreiz

Paistalas (vs.) puīši rakuši, bet no zemes apakšas teikts, lai met mieru, diezgan. Naktī sapnī rakšana aizliegta.

Velna pēdas akmens – Briedeniešu Viļumniekos (vs.). Velns (nodomājis) tiltu pār **Gauju** (u.) taisīt, salasījis daudz akmeņu, ko sabāzis aiz bikšu skroteles un lielāko nesis padusē. Bet Viļumēnu (vs.) gailis paziņojis, ka divpadsmīt. Velns izbēris akmeņus un steidzies uz **Gaujas** (u.) atvaru. (Steidzoties viņš) lielajam uzkāpis

virsū un iespiedis pādu.

Kokmuižas Sivēnu rija – Velnam, pa Jumeras novadu maisoties, noplīsušas bikses. Viņam adatas nav bijis, (tas) sadabūjis ragavu ilksi, kurā ievēris grožu, uzsēdies Sivēna rijas jumta galā un lāpījis, (tā, ka) pat jumts ieliecies. Pēc citas versijas (Velns) sēdējis salmu kaudzes galā. Mākonis aizslīdējis Mēnesim priekšā, un Velnam adata izslīdējusi no pirkstiem. Velns, pa tumsu izgramstījies, nevarējis adatu atrast, uzkliezdzis Mēnesim: „Mesnīca, spīdi, man nokrita šusnieca!”

Kaulu grava – Jumeras (u.) kreisajā krastā aiz vecajām zviedru varas laiku kazarmām uz **Gaujas** (u.) pusi. Tur aprakts daudz karos kritušo. Šo leju pļavu starp Jumaru (u.) un priežu mežu, gar kuru iebraukts ceļš, sauc par Magoņleju.

Braslas upe, Brasla – pļavā pie Upītes vs. (**Braslas**) upīte pēc kāda kilometra tecējuma ietek **Gaujā** (u.). Šo **Braslu** (u.) sauc arī par **Straupnieka upīti**, tādēļ, ka tā tuvu pie Straupnieka (vs.) vecsaimniecības ietek **Gaujā** (u.) no labās puses.

Cēļa liepas un krustu akmeņi – Krustu akmeņus uzgājis Balodis senās Cēļu (vs.) mājas tuvumā. (Tos) es redzējis neesmu. Varbūt kāds viņus pievācis un savās ēkās iemūrējis... Pie liepām Cēlis mielots. Valmieras tuvumā, Cēļa (vs.) mājas nopostot, zemi pievienoja Bremelim (vs.), bet daļa **Cēļa liepu** palikušas, un Cēlis atkal nācis godā.

Putriņas ozols – zaļoja aiz **Lucas kalniņa**, Putriņas (vs.) tīruma un **Gaujas lejas** malā (pie pašiem) krūmiem. (Tas bija) tuvu pie 1000 g.v. (un bija) kā tautas spēka un izturības simbols. (Tā) iztrunējušajā stumbrā nelieši (bija) iekūruši uguni, ozols izdega un nogāzās. Tauta šī negoda darba vainu uzkrāj Valmieras skolotāju semināra audzēkņiem, kuri to izdarījuši, pa **Gaujas leju** pastaigājoties un riekstojot. Tas noticis ap 1905.g.

Putriņas Svētais vītols – zaļojis **Putriņas gravas** malā. Pie (tā) nolikuši dažādas putras dieviem un mājas kungam – garam, laikam, Cēlim. (Par Cēli tikai no divām vietām man ir ziņas. Otrā vieta – tālais Vijciems, kur pie Skripsta (vs.) (dzīvojamās) mājas zaļojusi **Cēļu liepa**, kuru Trikātas mācītājs Zirnis aizcirtis un piespiedis saimnieku to nocirst)... **Putriņas Svētvītols** iztrupējis (un) aizgājis bojā.

Pīļu Gusta vecā liepa – atradās **Gaujas** (u.) labajā krastā pie Valkas–Aumeistares ce., netālu no pārceltuves – **Pīļu rama**, kroga un Pīļu Gusta „pils”. Pie (šīs) **vecās liepas** Gusts esot mielojis savu burvju kungu Berū, nesis (tam) ēdienu (pa)zemīgā stāvoklī uz

ceļkauliem iedams, pa klūgu kāpnēm kāpis liepā un (tāpat), uz ceļkauliem iedams, gājis mājā. Tās liepas augšā vajadzēja būt kādam dobumam, kurā nolika kungam Berim ēdienu. Tā par viņu aumeistarieši stāstīja... Kādreiz no Valkas uz Aumeistari iedams, gāju... pa veco ceļu... gar bijušo zirgu pastu... Uz **Pīļu rami** bija jāiet gar **Gusta liepu** un mājiņu, kas (bija) celta (tās) D pusē. Gusts esot bijis igauņis.

(16.) Latvijas toponīmi no Muru, Mujānu, Dūķeru pagastiem un citi sīkumi no Valmieras rajona, uzrakstījis *K.Bukums* 1974.g. jūnijā.

Mantas kalns – Roziņas (mu.) galā, Gāršas (vs.) robežās, uz Z un A no (dzīvojamās) mājas. Augstākā vieta, kas izplūst plašumā.

Liepu kalns – pie Dravēkām (vs.) salu zeme aiz šauras māju pļaviņas līdz Ķieģeliešu robežai. Tue esot kādreiz atradusies kāda veca, varbūt kulta, liepa. Toreiz (1897.g., kad Dravākās biju par ganu) pļavas ganību ceļu malā atradās tikai aptuveni 20 prāvi bērzi un kartupeļu bedres. Nezinu, kā tagad tur izskatās.

Zilais kalns – Mujāniešos, augstākais dievu kalns, kas atrodas 129 m.v.j.l. Tur, kalna augstākajā vietā senāk burbuļojis svētais veselības avotiņš. Tad, kad avotiņš izžuvis, Mujāniešu zeltenes, it īpaši (no) Gaižuma (vs.), (tur) stādījušas un kokušas puķes. Līgo svētkos, Jāņos... tur sapulcējās tauta gan braukšus, gan kājām... Dzīvoja, dzēra līdzī nēmtu miestīņu, ēda sieru un karašu, dejoja, gāja rotaļās, dziedāja...

Zilais k. slavens ar diviem nostāstiem – par zviedru karali Kārli XII un leišu Gediminu.

„Kad 1322.g. leiši, mūsu zemē ielauzušies, gāja postīdami un laupīdami, Gedimins mežos un purvos nomaldījies no sava pulka, no **Zilā k.** augstienes to ieraudzījis. Piemiņai **Zilajā k.** uzstādīts akmens stabs, piemineklis, kas 18.gs. izpostīts.”

„Zviedri gribējuši (**Zilajā**) kalnā nostiprināties, sākuši tur rakt (vaļņus) un cirst kokus, kas tautu ļoti uztraucis. Tad Pērkoņa tēvs ar lietus gariem nācis tautai palīgā, un zviedriem šis postošais darbs bijis jāpārtrauc. Nu tauta dziedājusi pateicības dziesmas dieviem, kas zviedrus aizdzinuši.”

Agrākos laikos **Zilajā k.** svētījuši (arī) Labrenča dienu 10.augustā,... ēduši... (visi) pie viena galda... sieru, dzēruši pašdarīto alu (un) apdāvinājuši no tuvienes un tālienes ieradušos nespējniekus. Pēc citas versijas nespējniekus apdāvinājuši Simjūdā, kad tiem (tur) saliktas dāvanas, lai iet, ņem un savā starpā sadala. Nespējnieki ieradušies jau dienu iepriekš, lai rītā laicīgi tiktu pie dāvanu dalīšanas, un Ķenca (vs.) rijā pārgulējuši. Laikam jau vairāki draugi, gudrinieki, aizklājuši rijas logu un paši pazuduši. Šie guļ, guļ, nevar gaismu sagaidīt. Kādam bijis nepieciešams iet laukā, ierauga, ka saule jau brokastā. Nu ta steigušies (tā), ka kruķi un nūjas vien klaudzējušas, uz **Zilo kalnu**. Tādēļ tautā ir paruna, kad kāds kur nokavējies: „aizgulējos kā Ķenča nabagi”. Dāvanas (aizvien) dalītas **Zilajā k.**, (tādēļ pie tā) apmetušies nabagi.

Kapu k. un Baznīcas k. – Ķikuta (vs.) tīrumos, **Mujānu ezera** upītes malā, (tur,) kur tā savienojas ar **Zīles upi**, kas ietek **Jumarā** (u.).
...No **Kapu k. Ķikuta tīrumā** var pārredzēt visu apkārtni ap **Zilo k.** Var redzēt arī **Kapukalnu**, kas atrodas Dūķeru Jānēna (vs.) tīrumā. **Baznīcas kalnā** redzamas vairs tikai akmeņu drupas.

Velna ezers – Jaunburtnieku pag. **Dukuru purvā**.

(17.) *K.Bukums*. **Vaidavas ezers**, tā apkārtnē un izcelšanās. 1974.g. jūlijā.

Vaidavas ez. atrodas Rubenes draudzē ~13 km uz R no Valmieras (pils.), ne puskilometru no Rīgas–Valmieras lce., tā D pusē. Ezers nav liels. Tilpums 92 ha un garums 4 km, šaurs, bet dziļš, augstos un stāvos krastos ieslēgts... Ezera platums: tā augšējais, Z gals, nepilnu ceturtdaļkilometru, bet lejas galā, pret manu dzimteni, tā platumu rēķina ap kilometru, un šo daļu sauc par **Lielo placi**. Ezera lejas, D gals ir arī staklains. Kreisā „kāja” ir šaurāka, bet garāka un tās galā Z virzienā ietek Kocēniešu neaizsalstošā **Anuļa upīte**, (kas) iztek no **Anuļa** (jeb) **Rābuta ez.** (un tīk) caur purvu. Ezera labā „kāja” (ir) trīs reizes platāka par kreiso „kāju”, bet īsāka, un tā aiz Velķu muižas ieiet lēzenajā kreisajā krastā un aizaug. Ezera staklē tālākā pagātnē atradusies mūsu senču pils, (it) kā pussalā, ko no trim pusēm sargājis ezers, (un) tikai D pusē priekšā raktais grāvis, kas vēl ir redzams. Šī pils ir tā domātā Autīna, ko pēc Indriķa hronikas ziņām ceļā starp Cēsīm (pils.) un Valmieru (pils.) pārvaldījis Cēsu Rūsiņš. Hroniķis (gan) ne ezera, ne pils vārdu nemin. Pēc pils tur... atradusies Velķu (vs.) māja. (Tad), kad vācu bruņinieki Baltiju iekaroja, (tie) atņēma zemniekiem iekoptos laukus... dibināja sev „ligzdas” un šajā vietā (savu mītni) nosauca par Velkenhofu – Velķu (vārdam) piešuva asti... „hof”...

Pēc tautas ticējuma un teikas **Vaidavas ez.**, tāpat kā visi citi, radies kā dievu pa gaisu nests, kas, šņākdams, krākdams, (nācis) tā uz rudens pusi, kad pļava nopļauta, siens novākts un tur ganās lopī. „Gane sēdējusi uz akmeņa un dziedājusi. (Te) izdzirdusi sev aizmugurē ezera krākšanu. Paskatījusies atpakaļ (un) ieraudzījusi, ka no **Lielā luksta**, (no) **Zilākalna** puses slīd melns mākonis. Nu gane (ņem) rīksti rokā (un) vaimanādama: „Vai, vai, vai!”, skrējusi, triekusi lopus, bet tie nav šķīrušies no vērša, kas, sadusmots, baurodams badījis un kājām spārdījis kādu akmeni (pēc citas versijas – badījis un spārdījis cini). Ezers nolaidies, un gane ar ganāmpulku palikusi ezerā. Vēl tagad ezerā esot dzirdama vērša baurošana.”...

1898.g. vasara bija auksta, stipri lietaina ar bargiem pārkoņiem. Tāpat kā toreiz, kad ezers nolaidies, pļā(vā) ganījušies Marčinas kroga krodznieka lopī, bet par gani bijusi mana skolas biedra māsa Otilija Strazdiņa. (Tā) pļāvā, ezera galā sēdējusi uz akmeņa, un Pērkonis viņu nospēris. Tad sieviņas runāja, ka gane sēdējusi uz tā paša akmeņa, (uz kura tad,) kad ezers nolaidies, gane esot Pērkonu sakaitinājusi.

...Augšgalā... ezera labais krasts... A krasta nogāzē... sākas ar... šķautnainām **Baltā ieža** alām un no tām iztekošiem strautiņiem... Tālāk... pa gravu, kas saukta arī par **Lielo** (jeb) **Vella grāvi**, tek lejā prāvs strautiņš... Lielākā **Vaidavas (ez.)** pieteka ir **Zvirgzda lejas** nelielā upīte... Otrā, ezera gala kreisās puses pieteka sākas pie **Karātavu kalna**..., D virzienā dodas uz leju un augšpus bijušās **Pilsalas**, kas 1912.g. pavasarī sabruka, ietek ezerā... **Pilsala** bija tik liela, ka (tajā) varēja iebraukt. Alas dibenā bija tā paša ieža pīlārs, ap kuru varēja apiet, uzticis brienot pa ļoti aukstu ūdeni. **Pilsala** (atradās) ~25 m platajā **Pilsalas gravā**... Gravas D pusē uz ~40 m augstā krasta atradusies mūsu senču

pils Metemna, Mitemna, Mitenāna, Miķenāna, kuru Z pusē no ienaidniekiem sargājusi dziļā, platā grava, stāvais krasts, un R pusē dziļais **Vaidavas ez.**, (bet) A un D pusē priekšā raktie grāvji un zemie vaļņi... **Pilskalnā**, pils laukuma ZA stūrī atrodas zemes iegruvums, kas tagad ar kokiem pieaudzis, kur bija redzami daži akmeņi. Manā jaunības laikā, ap 1905.g..., rentnieks Mārcis Derums stāstīja, (ka tad), kad viņš bijis Lejzemniekos (vs.) par ganu (un) **Pilskalnā** ganījis lopus, kādu nakti noticis iebrukums. Toreiz teicējs jau (bija) sirmgalvis, (viņš) varēja būt vairāk kā 70 g.v. Tātad iebrukums noticis pirms vairāk kā 150 gadiem. Derums teica, ka tur (droši vien) bijis pagrabs, jo akmeņi bijuši. Toreiz, kad tur pils pastāvēja, mūsu senči vēl tādu pagrabu mūrēšanu nepazina. Tie akmeņi tur palikuši (no tā), ka ienaidniekam svieda un vēla virsū (akmeņus), kuru (ir) pilna ezera mala. (Ezera) R krasts (ir) cilvēku roku darbs, (tas ir) līdzens, bez pauguriem. (To) ziemā nolēja (ar ūdeni), lai apledo un vēla ienaidniekam virsū akmeņus... Pēc nostāstiem cīņā pie Mitenānas kritis arī kāds varens bruņinieks, kas kapara zārkā guldīts (un) pils D pusē aprakts. zēna gados dzirdēju, ka Jankas (vs.) saimnieks stāstīja, ka kādreiz Ķieģelmuižas kungs ar svešiem kungiem, (apkrāvušies) ar dažādiem urbjamajiem, iebraukuši **Briņķu silā**. Vai ko atraduši, nezina...

Strautiņu, kas augšpus bijušās **Pilsalas** ietek **Vaidavas (ez.)**, sauc (par) **Vilandes** (jeb) **Lejzemnieku upīti**, jo (tas) aizlokās pa **Lejzemnieka pļavu** gar augsto Rubenes–Cēsu lce. Sabrukušās **Pilsalas** sānos (atrodas) prāvs, ar lēsu apaudzis avots, no kura ~10 soļu garš strautiņš ietek ezerā... Garāks, t.s. **Veselības avota strautiņš** atrodas nepilnu kilometru no **Pilskalna**, (ejot) pa ezera kreiso krastu uz leju, kur tas pie **Veselības avota alas** ietek ezerā. Šī ala nav liela. Tajā tikai saliecies var ieiet. Kāds... stāstīja, ka alas dibenā tik tālu ielīdis, ka atdūries pret dzelzs durvīm... (Avota ūdenim) nekādas garšas nav, ir tikai ļoti auksts un dzidrs. Nostāsts, ko man atstāstīja tēva brālēna dēls, podzēnietis V.: „Kāds Puodzēnu pagasta iedzīvotājs aizbraucis pēc šā ūdens, iepildījis kannā, strautiņā padzēries, nomazgājis rokas un ģīmi, parakājies pa strauta akmentiņiem, atradis naudas gabalu, iebāzis (to) kabatā, un tūliņ sajutis sāpes rokā. Viņš bijis atradis Ūdens mātei ziedoto naudu. (Tad) viņš atlicis naudu atpakaļ avotā, roku nomazgājis, (un) sāpes mitējušās. (Nu) braucis mājā.”...

Ezera kreisās „kājas” D galā (atrodas) purvs, caur kuru ezerā ietek mazā **Anuļa upīte**... No ezera gala un sāniem krasts lēzens, kur... kā pussala atradusies mūsu senču pils, domātā Autina... Pēc pils nopostīšanas tur atradusies Veļķu vs.... Gaisa līnijā (virzienā) uz Z atrodas Vītiņu c. Kad Vītiņus ieguva kāds... fon Brinkens, viņš (tos) 1640.g. pārdēvēja par Villinhofu,... (vēlāk) par Brinkenhofu... Tagad šo Brinkenhofu sauc vienkārši par Briņķi (vs.)... Arī mežu ezera kreisajā krastā sauc (par) **Briņķa silu**...

Ezera paša augstākā gala..., ko par **Lielo placi** sauc, malā (atrodas) Gribieša (vs.), ko no kreisā krasta var redzēt. Ceļš apiet ezera kreiso „kāju”... aiz Veļķu muižas, (tad) no Gribiešas (vs.) uz Z (ved uz) šauro **Poļu kalnu**, ko robežo Denderes vs. **Poļu k.** savu nosaukumu ieguvis (no tā), ka tur karos aprakts daudz kritušo poļu karavīru. Aiz Denderes (vs.) atrodas Rāceņu vs., bet aiz tās Kuža (vs.), kuras robeža pieiet **Lielajam grāvim**... Par **Kužas avotu**, kas ir plašs, ar lāsu pāraudzis, (vēsta) kāds nostāsts: „Tur zviedri sakauti. (Viņi) nav nekur varējuši savu kara kasi nobēdzināt, visu mucīņu nolaiduši no krasta, un tā avotā nogrimusi. Vietām ezera krasta malā var... nedaudz pļaut. Kužas (vs.) kalps sapļāvis sienu, sanesis ap avotu un žāvējis. Dienas vidū, kamēr citi atgūlušies atpūšas, viņš nogājis lejā sienu apgriezt. Griež un paskatās uz ezeru, kur kāda jumprava nāk uz viņu vai uz avotu. Viņš pārbijies (un) licies uz māju cik jaudājies. Paskatījies atpakaļ, jumprava pazudusi. Nobijies pārskrējis mājās, stāstījis mājniekiem,

ko redzējis. Kāds vecs vīrs teicis, ka viņš bijis muļķis, (ja) būtu jumpravu kaut vārdiem aizskāris, nauda būtu (bijusi) viņa.”

Lielšķirbja vs. robežās (atrodas) kāds maznozīmīgs tiltiņš, kur tikai pavasaros maza žuldziņa tek. Šo tiltiņu sauc (par) **Jumpravu tiltiņu**, ap kuru jumpravas pat dienas vidū redzamas dancojam... Ezera tuvumā R pusē atrodas arī **Cakārņu purvs**, kura ūdeņus šī **Jumpravu upīte** novada uz **Vaidavas upi**... Vienu (vai) divas reizes esmu dzirdējis, ka **Melderkalnu** sauc par **Svētbirzi**, (bet biežāk – par) **Meldera birzi**. Tās Z galā sēņojot atradu gandrīz savas istabas lielumā kādu pēdu augstu līdzenumu. Kādreiz izmēģināju tur rakt, uzdūros uz akmeņiem. Domāju, ka tur ir akmeņu krāvuma kapi...

Vaidavas ezers ir ļauns un blēdīgs. Nezinu, vai (maz) kāds gads paiet, kad tur kāds nenoslīkst...

(18.) *K.Bukums*. Vēstule V.Dambei (1974.g. beigas).

Meldera birze – atrodas Vaidavas novadā, **Dzirnavu kalna** augstākajā vietā ar nogāzi pret R un aizstiepjās līdz Mālmuižas tīrumiem. Tajā (gan) vairāk skuj(koku), (ne)kā lapu koku. (Ir arī) bērzi un apses un vēl šādi tādi sīkāki (koki), bet vairākumā priedes un egles. Birzes Z gals šaurs, bet D gals pāri ceļam iziet plašumā. Vienu vai divas reizes savā mūžā esmu dzirdējis, ka viņu godina: „**Svētbirze**”. Par to vēlāk laikrakstā «Pēdējā Brīdī» ievietoju jautājošu rakstiņu „Vai svētbirze?”, bet atbildi nedabūju. Birzē sēņojot un Z galā uz Vaidavas (u.) (pusi) pie Lielšķirbja (vs.) staigājot, uzgāju kādu gandrīz savas istabas lielumā kādu pēdu augstu līdzenu paaugstinājumu, kas ar sūnām apaudzis, bez (kaut jel) viena lielāka koka uz tā. Vienreiz dienvidū tur iedūru savu „zinātnisko” lāpstu, kas atdūrās pret akmeņiem. Vēl līdz šim nav uzzināts, kas tie par akmeņiem, jo novadā pat senkapos neviens zinātnieks savu lāpstu nav iedūris. Es par šo vietu esmu tādās domās, ka tur kādreiz kāda ēka bijusi vai arī akmeņu krāvuma kapi. Tajā novadā nekur senkapi netiek minēti, un mirušos tak uz cita pagasta kapiem neveda... Ja sūnas attīrītu, varētu (uz)zināt, kas (tur ir) – ēkas pamats vai akmeņu krāvuma kapi. (Par to,) ka tur kāda ēka būtu bijusi, tautā runājam neko dzirdējis neesmu.

Mironkalniņš – vecākie senkapi pie Podzēnu Laktēna (vs.).

Gāršas Mantas kalns – (Tur) kāds zinātnieks, garām iedams, ieskatījies, bet mans tēvs, ardams, bija izcēlis dažādus sīkus krāsaina metāla priekšmetus, ko par kloķīšiem sauca.

citi vecākie senkapi – dzirdēti pie Podzēnu Kauliņa (vs.). Tad Vaidavas ez. kreisā krasta lejas galā pie Blukūža (vs.) un pie Ķieģeliešu Vārnas (vs.), pie Valmieras–Dauguļu–Limbažu ce. Z pusē, kas arī jau atrodas zem arkla. Akmeņu krāvuma kapi atrasti Šustes (vs.) tīrumā Rubenes–Mujānu ce. A pusē, un (arī) pati Šustes (vs.) (dzīvojamā) māja atrodas uz veciem kapiem, kas ir kādu kilometru no Rubenes baznīcas, un **Karātkalna** tuvumā. Rubenes baznīca arī atrodas uz kapiem (un tur) vēl manā dzīves laikā bija kapi redzami.

Vaidavas ezers – Esmu tādās domās, ka (ezera) vārds cēlies tajā laikā, kad ļaudis ticēja, ka tie dievu pa gaisu nesti. Ezeri pēc teikām iet līdz, kad

plāvas nopļautas un uz tām ganās lopī, tā tad tā uz rudens pusi... Tā teika par **Vaidavu (ez.)** pēc vienas versijas:

„Ganu meita sēdējusi uz akmens un adījusi, (bet) vērsis kādu akmeni badījis (pēc otras versijas – badījis un kājām spārdījis cini). Ezers no **Lielā luksta**, (no) **Zilākalna** puses nācis rūkdams, kaukdams. Nu ganumeita (ņēmusi) rīksti rokā, vaimanādama situsi un triekusi lopus, bet tie nav no vērša šķīrušies. (Meita vaimanājusi): „Vai, vai!”, un ezers nogāzies lejā, kur viss ganāmpulks ar gani palicis ezerā. Vēl tagad ziemu esot dzirdama vērša baurošana... (Tā arī ezeru nosaukuši) – par Vaidavu... pēc ganu meitas vaidām.”

1898.g. vasara bija auksta un lietaina, ar stipriem, bargiem pērkoniem. Rudens pusē ezera augšas galā ganījušās Mārčīnas (vs.) krodznieka lopī, un ganu meiteni, mana skolas biedra māsu, vārdā Otiliju, kas plāvā uz akmens sēdējusi, pērkons nospēra. Tad gāja runas, ka viņa sēdējusi uz tā paša akmeņa, kur tā ganu meitene (toreiz), kad ezers nolaidies. Pērkons, kaut kā sakaitināts, atriebies.

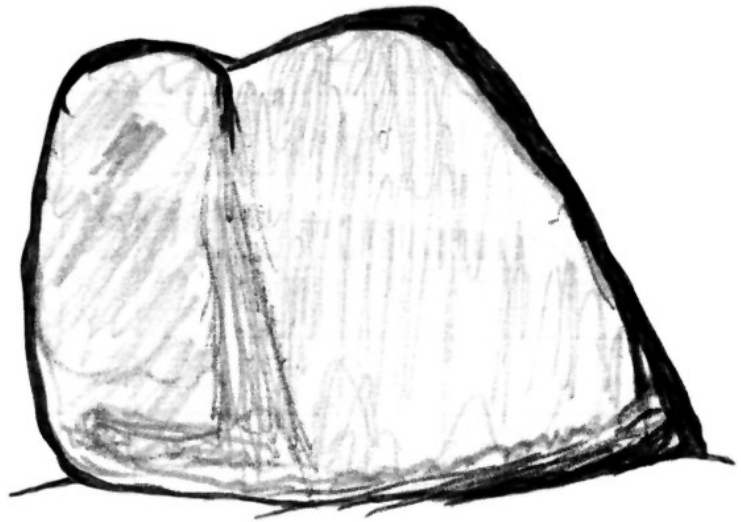
...Ezera... krasti ir stāvi un augsti, un tas uz saviem pleciem savā laikā turējis divas mūsu senču pilis – Metemnu augšas gala kreisajā krastā un Aufīni lejas galā kā pussalā, uz kuras vēlāk atradās Veļķu muiža, un tur arī manu dzimteni, vectēva rentes māju labā krasta lejas galā **Lielā plača** malā. Ezers ir ~4 km garš, augšas gals ~250 m plats, bet lejas gals aptuveni kilometru plats, un visa platība 92 ha. Ezera caurmēra dziļums ~115 asis.

...Var jau būt, ka šo pussalu kā veļu mājokli sauca par **Veļu kalnu**... Pēc ļaužu atmiņas (tur) bijušas Lielveļķu (vs.) un Mazveļķu (vs.) mājas, kas abas līdz ar citām nopostītas un zeme pievienota (jaun)dibinātajai muižai. ...Bet jau 17.gs. sākumā **Vaidavas ez.** kreisajā krastā, kādu kilometru uz Z no (vēlākās) Veļķu muižas (bijušo) lielo Viliņu māju ieguva kāds fon Brinkens. Viņš Viliņus... pārdēvēja par Villinghofu. No šīs hofas vairs tikai krāsmata palikusi un ap to zaļojošie koki. ...(Bet) Viliņus jaunsaimnieks atkal cēlis godā.

Dankas upīte ir otra lielākā **Vaidavas ezera** pieteka. Lielākā ir **Zvirgzdejas (Zvirgzdejas, Zvirgzda lejas) upe**, kas tek caur Ķieģelmuižas dzirnavām.

(19.) *K.Bukums*. Vēstule V.Dambei 1975.g. janvārī.

Velna pulkstens – **Vitulānu lejā, Jumaras** (u.) kreisajā krastā. Balodis pielaiž varbūtību, ka pie šā akmeņa Indriķis jumeriešus kristījis. es domāju, ka tas gan ir kulta akmens, uz kura veļi, cūku vai zirgu patrons mielots, jo akmeņa virspusē (ir) iedobums, (kurā) ēdamo vai dzeramo ielikt. Akmens... ir pelēks un tup **Vitulēna plāvā**.

Pēc teikas Velns bijis pie Dieva viesos, kur viņam noteikts laiks tikai līdz divpadsmitiem naktī vai dienā pēc divpadsmitiem. (Tad) sākas Velna stunda, kad tam jābūt mājā. Viesībās būdams, (Velns) laiku jau vērojis, paskatās – divpadsmit. Nu steigā bāzis pulkstenu aiz bikšu skrotes un steigā aizbāzis garām, kur tas vēl šodien stāv... Vītulānu (vs.) gailis jau tas vaininieks, tas sasitis spārnus un : „Kikirigī!”

Jūdžu akmens – tā V.D.Balodis, vēsturnieks un skolotājs... viņu sauc, tādēļ, ka tas atrodies septiņas verstes no Valmieras.

Ja tāda vien akmeņam būtu nozīme, tad nebūtu ne datums, ne gada skaitlis „14.M.1686.” iekalts. Varbūt (tas ir) atklāšanas laiks, bet līdz Rīgai nekur vairs tādu jūdžu apzīmējumu nav. Akmens... ir pelēks. Atmiņā ir kāds nostāsts, ko savā jaunībā tiku lasījis. Valmieras bruņinieks, kā jau kungs ar savu verdzeni, pils kalponi, latvju zelteni, kas bijusi ļoti smuka, piedzīvojis meitu. Pēc jaunavas izveseļošanās (kungs) meitenīti nodevis kalēju dzimtai audzināt, (bet) māti atkal pieņēmis darbā... Kaltuve atradusies otrpus **Rātsupes, Melupes**, tās kreisajā krastā, tuvu pie ietekas **Gaujā**... Bruņiniekam bijuši divi dēli – dvīņi. Abi dēli bijuši tik līdzīgi, ka (tos) tikai pēc gredzeniem varējuši atšķirt. Meitenīte, kas bijusi ļoti skaista, saukta Alīda. Kad jau zēni bijuši jaunieši, abi iemīlējušies

Alīdā. Kad viens no brāļiem bijis karā, mājās palikušais ar kalpotāju palīdzību (ņēmis Alīdu) zirga mugurā (un abi) steigušies uz Rubeni, lai tur tiktu salaulāti. Tajā laikā pārnācis otrais brālis (un) tūliņ prom pie Alīdas. Dabūjis (no) kalēja zināt (notikušo), jāšus dzinies bēgļiem pakaļ. (Tur), kur tas akmens, bijušā Bestes kroga tuvumā (viņus) panācis. Starp brāļiem notikusi kauja ar zobeniem un abi cīņā krituši. Tas noticis 1686.g. 14.maijā... Balodis raksta (savādāk): Lida iemīl Tuvu, (bet kad) Tuvs paliek viesos (guļam), Tusks ar Lidu sarīko bēgšanu. Rīta gaismā... Lida atzīst pārskatīšanos, izrauj Tuskam zobenu (un) noduras. Pēc tam arī Tuvs (ir) klāt, un abi brāļi krīt asiņainā divkaujā.

(20.) *K.Bukums*. (bez virsraksta). 1975.g. maijā – saņemts 1975.g. jūnijā.

Kaugurmuižas eja – ~2 km no Valmieras Vecpilsētas, Pārgaujā aiz Kauguru muižas, tag. kareivju mītnes, ~250 m uz R no tās. Kanālu rokot, pārrakuši apakš zemes mūrētu eju. Alas segums (izskatās) kā dalīts vāks ar gludām akmeņu plāksnēm, kam virsū ap pēdu bieza zemes kārtā, protams, ne visās vietās vienāda. Tur, kur pārrāvums R pusē, kādā vietā vāka seguma daļa (27.aprīlī bija) kaila. Soļu 10 uz **Vecās Gaujas** gandrīz sausās attekas (pusi) metrus piecus garš gabals sabrucis un jau aizaudzis ar zāli. Ala aizstiepjas DR (virzienā), kur pār to jau (uzbūvēts) tilts ar caurteku. Tas liek domāt, ka (pazemes) ceļš iziet krāšņajā **Kaugurvērī** starp vairākām **Vecās Gaujas** attekām vai armijas mācību laukumā. Alas augstums ~1,5 m, (tā), ka var viegli, nepieliecies, (tajā) ieiet. Platums no apakšas 65 cm, ap vidu šaurāks – 50 cm. Ala uz Z aiziet vecpilsētas virzienā, kas liek domāt, ka (tā) savā laikā savienojusies ar alu, kas iziet no luterāņu baznīcas apakšas. Tuvākais alas gals, kas no Kauguriem (c.) pret Valmieru (pils.) virzīts, redzams, ka pārtrūcis. Tas redzams Valmieras–Ainažu šaursliežu dzelzceļa tuvumā uz **Vecās Gaujas** tagad ūdeņiem bagātās attekas, starp tās krastu un bijušo veco **Kaugurmuižas ceļu**. Var pieļaut (domu), ka šī pārrautā šaurā ala iekārtota ap to pašu laiku, kad celta bruņinieku pils, toreizējā katoļu baznīca un tās pazemes eja uz Gauju, ap 1270.g....

Valmieras eja – Tā ala ir ar ķieģeļu mūra velvi, ko sedz bieza zemes kārtā. Kad pirms 1940. g. taisīja izrakumus virs alas, atrada, kā jau senkapos, ģindeņus, nerasniedzot alas velvi. Domāju, ka ja kādreiz **Gauju** (u.) bagarētu, tās dibenā atrastu lielos zili pelēkos, kā dzelzs, ķieģeļus. Vienu tādu ķieģeli pārnesu mājā: 25 cm garš, 18 cm plats un ap 3 vai vairāk cm biezs (šīs ziņas nav precīzas, jo ķieģelis vairs nav pie manis, bet muzejam nodots). No pils ala ejot uz baznīcas apakšu, un no baznīcas apakšas uz **Gauju** (u.), kur briesmu brīžos – laivās iekšā un prom uz drošākām vietām... Var pieļaut (domu), ka šīs (abas) apakšzemes ejas ir ap 700 g.v., bet cik (tās) tālu aiziet, nav zināms...

(21.) *K.Bukums*. Vēstule V.Dambei 25.VI.1975.g.

Zilaiskalns – Pēc nostāstiem zviedru valdīšanas laikā zviedri šajā kalnā gribējuši nostiprināties, sākuši kalnu norakt. Tas ļoti tautu uztraucis, (ļaudis) sākuši zviedrus apkarot (un) lūguši dievus, lai (tie) viņus glābtu no šīs postīšanas. Dievi tautas balsi uzklausījuši. Uznācis bargs pērkonis ar vētru un lietusgāzi, un zviedriem bijis jāaiziet citā virzienā.

Ja tas tā būtu, tad jau, sākot no lejas, kalnā uzejas rajonu pa daļai arī zviedri izrobojuši. Kalna uzejā ir pāris vietu, kas atgādina pilij priekšā raktus grāvjus ar paceļamiem un nogriežamiem tiltiem. Šie grāvji ir pielīdzināti, tikai robi abās pusēs palikuši. ...Sākot no lejas uz augšu kalna strēķis abās pusēs izrobots, bet pati augstākā piere tik gluda un līdzena gadījusies. Dabiski kalni tādi nav...

Pirms kādiem septiņdesmit gadiem Jāņu dienā kāds „pseidoimants” pa stāvo, iemīto celiņu no Z puses, pa krūmiem un koku pazarēm lienot, parādījās kalnā, kā toreiz runāja, netālu no upuru altāra vietas – gadus 25 vai jaunāks vīrietis pelēkos svārkos, tādā pašā pelēkā platmalē, pelēkās zeķēs un pastalās. Tad nu gan jauneklīm bija ko ciest – katra jaunava, kas tautas tērpā, gribēja ar viņu dejot. Viena laida, cita ņēma, kamēr pat muzikants pagura savu dūku spaidīt un staipīt. Paguris, jaunietis, pret koku atspiedies, sarunājās ar vecāku gadu vīriem un sievietēm...

Dzīvojot Mujēniešos, kad es vēl biju ābečnieks, saimnieka kalpa sieva Paegle stāstīja, (ka tad), kad viņa par meitu, kalponi dzīvojusi Gaižumos (vs.), (meitas) **Zilākalnā** stādījušas puķes. Svētdienās, darba dienās, dienas vidū gājušas puķes apkopt. Ūdeni (to) apliešanai līdzī nesušas. Vai kalns viņas (pie)vilka? Jā, gāja viņas (tajā) vietā bāliņus pieminēt, nesa, stādīja puķes, lai zaļo un zied asinīm slacītā vieta.

Gulotnes kalns – Rubenes (pag.) Sprēstiņu novadā. (Tas) esot tas augstākais, saukts par kalnu karāli. No tā 30 verstes gaisa līnijā varot redzēt Cēsīs (pils.) vilcienu pienākam un atejam. (No tā) varot redzēt arī 12 draudžu baznīcas.

Pazemes ala – Pa šo šauro alu briesmu brīdī, kad (Valmieras) pils tika ielenkta, no pils pa zemes apakšu izgāja kareivji, (jo šī) ala no pils aizstiepjas vairāk kā 2 km mežu rajonā. Toreiz viss **Gaujas** (u.) kreisais krasts, kas tagad veco **Gauju** izrobots, bija apaudzis ar mežu. Priekš kungiem, bruņiniekiem bija otra ala, kas no pils (veda) uz baznīcas apakšu, un no baznīcas apakšas līdz **Gaujai** (u.), kur – laivās iekšā un prom uz drošāku vietu. Tā ala ir tik plata, ka pa to varēja iziet pat trīs blakus – (vīrietis) ar dāmu zem rokas un kādu „ingeli” pie rokas. tā ala ir (ar mālu mūrēta) ķieģeļu mūra velvi un tik dziļi zemē, ka virs (tās vēl ir) kapsēta visapkārt baznīcai... No tās alas vairs atlicis (tikai) ap 30 m garš kanāls. Arī tā cietusi no visām **Vecās Gaujas** vietām... Ticu, ka ja tagadējo **Gauju** (u.) bagarētu, tur atrastu alas ķieģeļus, kas stipri dedzināti, zilpelēki un aptuveni divtik lieli kā tagadējie, tikai ne tik biezi. Vienu tādu nodevu muzejam... 26.V. bija atbraucis (kāds) jauns arheologs, kas izstaigāja alu uz abām pusēm, (bet) nekādu slēdzienu nevarēja dot... Kultūras ministrijas atbilde:

„...Pārbaudot dabā Jūsu ziņojumu par apakšzemes alu Valmierā, neizdevās konstatēt tās funkcijas un datējumu, tam nepieciešami papildu pētījumi uz vietas un arhīvos...”. (Parakstījies) ministra vietnieks H.Verners.

Pēc H.Enzeliņa grāmatas „Skati Valmieras pilsētas draudzes un novada pagātnē”, kas izdota 1932.g., Valmieras pili, kā to Harndts Vidzemes hronikā stāsta, 1283.g. cēlis ordeņa mestrs Vilekins fon Endorps. Tā pils un baznīca sāka celt ap 1260.g.... 1283.g. pils un baznīca, kas celtas vienā laikā, kā teikts, „sadarbojušās” un ar alu, apakšzemes eju vienā gadā nodotas lietošanā... Ķieģeļi, kā to rāda viņu apdare, ar rokām formāti. Pēc tautas nostāstiem darbā ņemtas mātes ar zīdāmiem bērniem... No rītiem darbinieki... mucās savākuši rīta slaukuma pienu, ar ko kaļķus šķīdinājuši. Kaļķus septiņus gadus raudzējuši. Ķieģeļus neesot vis pievaduši, (bet) no rokas rokā devuši, un tie kā upe tecējuši uz būvju vietām.

(22.) *K.Bukums*. (bez virsraksta). 1975.g. oktobrī.

Tanīsa akmeņi – Ķieģeļu pag. pie Tanisas vs., no mājām uz D, krūmājā, iebraukta tīruma ceļa R pusē.

Nostāsts: „Ķieģeļu pagastā ir Tanisas māja, no kurienes iebraukts tīruma ceļš iet dienvidu virzienā. Tur ceļa rietumu pusē krūmājā no tīruma novelti vairāki lieli akmeņi. Viens no tiem, tas lielākais, (ir tas), uz kura saimnieks cūku kungam Tenim, Tanisam pirmam aiznesis ēdienu un dzērienu. Kad ēdiens bijis izēsts, nesējs bijis priecīgs, ka (Tenis) nav smādējis viņa devumu. Kas ta gan izēda, ja ne trūcīgie vecīši vai suņi?”.

Zeltiņa Lielais akmens – Mujānu pag., uz D no Zeltiņa vs. ēkā.

Atmiņstāsts: „Mujānu pagasta robeža saiet ar Ķieģeļu pagasta robežu, kur starp (abām) robežām rakts grāvis. No Zeltiņa (vs.) ēkā uz dienvidiem aiz šauras pļaviņas, starp tīrumu un pļavu, pļavmalā, krūmu un kādas egles, bērza, ievas un alkšņu ieskaus, kā apaļš galds (guļ) akmens, kam visa virsa gluda, līdzena, tikai ar nelielu slīpumu uz visām pusēm. Pieeja pie akmeņa no austrumu, pirts puses, uz kuriem (bija) iestaigāts celiņš. Akmens (atradās) tik tuvu krūmiem, ka pie viņa pietiek varēja (tikai) no austrumu puses. Krūmu dēļ no citas puses (akmenim) nebija pieejams. Akmens (bija) tik glums un augsts, ka mēs, puikas ābecnieku un pirmskolas gados, augšā tikt nevarējām, kreisās kājas pēdu akmenī cirstā robā neielikuši. Krūmos bija redzami saplēstu trauku gabali. Krūmus un lielākos kokus saimnieks neļāva kurināšanai cirsts, laikam lai neapbēdinātu savu māti, kas bija nevarīga, slimoja ar aizdusu. Viņas tuvākā un mīļākā atpūtas vieta bija zem **Lielās liepas** dārza vidū, kur bija sēdvietā, tā, ka varēja arī muguru atspiest. Saimnieka māte bija arī vārdotāja un bērnu saņēmēja, vecmāte. Viņa

mums, puikām, kumeļu gadu dzīvotājiem uzdeva kādus ziedus vai stādus pa pļavu un pagalma celiņa malu salasīt. Tās viņa lietoja tējai un (zāles bija) arī pudelēs, kur degvīns uzliets...

Vītulēnu Velna pulkstens – atrodas **Jumaras** (u.) kreisajā krastā, Vītulēnu (vs.) pļavā, ne kilometru gaisa līnijā no bij. Silvēnu rijas, kur vēl tagad krāsmata no Valmieras–Mujānu ce. redzama. Pēc tautas nostāstiem: „Velni ap **Jumaras upi** dzīvojuši. Tā Velnam, gar **Jumaru** (u.) pa krūmiem ložņājot, noplīsušas bikses. Sadabūjis regavu ilksi un veca groža gabalu, uzrāpies, kad Mēness spīdējis, Silvēņa rijas jumta galā (pēc citas versijas – salmu kaudzes galā), lāpīt bikses. Kāpjot, Velnam adata izslīdējusi no pirkstiem. Mēnesi aizsedzis liels, melns mākonis. Velns nolaidies no sēdvietas lejā, pa tumsu izgramstījies, nevarējis adatu atrast, uzklēdzis Mēnesim: „Mesnica, spīdi, man nokrita šusnica!”. Tā kā minētajai rijai jumts vidū bija ielīcis, ticīgie teica, ka to Velns, jumta galā sēdēdams, ielicis...

(23.) *K.Bukums*. Vēstule V.Dambeļi (?1976.g.)

Tūteru ozols – Par šo ozolu viņš (Eduards Tūters, kura vectēvs bijis Tūtera vs. rentes saimnieks un kuram (pašam) jau pāri 80 gadiem) stāstīja, (ka tad), kad viņš bijis zēns skolas gados, no Krievijas (darīšanās) bijusi atbraukusi (kaut) kāda komisija..., (pie viena) apskatījuši (šo ozolu) un, apsprieduši tā vecumu, nākuši pie atziņas, ka (tas) 1000 gadus pārsniedzot... Dzirdēju arī (to), ka šis ozols bijis kulta vai elku ozols. Dzirdēju par auna kaušanu, upurēšanu. (Bet) krievu Jāņa Briesmīgā laikā ap ozolu bijusi (izvietota) karaspēka nometne.

(24.) Filantropi, labdari, kas latviešu tautai labu darījuši un vērtību atstājuši. Uzrakstījis *K.Bukums* 1976.g. novembrī.

Tūteres dižozols – aizgāja bojā 1967.g. 18.oktobra nakts vētrā, kad (tas) tika salauzts gabalos. Kā atstāstīja E.Tūters, pirms ~70 gadiem Baltijas valstis apceļojusi kāda no Petrogradas izbraukusi komisija, kas ozolu apskatījusi, apmērījusi un tā vecumu atzīmējusi pāri par 1000 gadiem. Dzirdēju, ka kāds vieglprātis esot ozolā iekūris uguni. Par (to) pastāv sarakstītas ziņas 1968.g. laikraksta «Pionieris» 9.numurā, 30.1....

Patkula liepa – atradās mācītāja Edgara Berga augļu un sakņu dārza stūrī, Rīgas–Valmieras lce. R pusē. Staklainā liepa, saukta Patkula liepa, jau manā jaunībā bija ar biezu dzelzu stīpu sastīpota. Stīpa, sarūsējusi, pārtrūka. Liepa sadalījās (un) aizgāja bojā. Par nodevību zviedru valdības laikā viņš (Patkuls) vakarā vēlu vests uz Valmieru, lai (tur to) ieslodzītu aiz restēm un tiesātu. Viņš no vedējiem izbēdzis, uzrāpies liepā, kur gūstītājiem ne prātā nenāk (meklēt). Tie meklē pie mācītāja, pa muižām. Šis tup kuplā liepā. Kad meklēšana aprimusi, (Patkuls) iegājis kādā zemnieku mājā... (un), par zemnieku pārgērbies, aizbēdzis zemnieka ratos...

(25.) *K.Bukums*. (bez nosaukuma) – saņemts 1977.g. 20.V.

1. **Vaidavas ezers** – savu vārdu dabūjis no ganu meitas izmisuma vaidieniem. Pēc teikas: „Tur, kur tagad atrodoties **Vaidavas ezers**, senāk bijusi pļava, kurā, tā uz rudens pusi, ganījušies lopi. Ganu meita sēdējusi uz akmeņa, adījusi un dziedājusi. Tā sadzirdējusi, ka aizmugurē šņāc un krāc. Paskatījusies atpakaļ: no **Zilā kalna** puses, tā rietumos, gaisā virs **Lielāluksta** pacēlies melns mākonis, slīd, rūkdams, krākdams, uz pļavas pusi. Nu gane ar rīksti rokā, vaidēdama: „Vai, vai!”, sītusi lopus, lai nodzītu no pļavas, bet tie nav šķīrušies no vērša, kas, baurodams, badījis un kājām spārdījis cini. Ezers nolaidies, un gane ar lopiem palikusi ezerā.”...
2. **Veļķu pagasts** – Mūsu senču Autinas pils tuvumā atradušās lauku mājas – Lielveļķis (vs.) un Mazveļķis (vs.). Kad vācu bruņinieki latviešus un idumiešus uzvarēja,..., sāka tur celt sev „ligzdu”. Abas Veļķu saimniecības līdz ar citām izpostīja, zemi pievienoja muižai un to pārdēvēja par Velkenhofu. Bet... no kā šīs abas saimniecības savu vārdu dabūjušas?... Varbūt šajā pussalā atradās vieta, kur tauta veļķus mieloja, šo vietu turēja svētu? Var jau būt, ka, kā veļķu mājokli, to sauca par **Veļķu kalnu**. Kaut kur esmu lasījis, ka veļķus sauc arī par veļķiem...

7. **Rubenes Lielā priede** – atradās ~250 m uz A no Rubenes baznīcas un ~12 km uz R no Valmieras (pils.), uz Rīgas–Valmieras lce. grāvja vaļņa, ceļa Z pusē... Viņa jau ap 1812.g. Krievu–Franču kara laikā saukta par **Lielo priedi**. Augumā, kā jau klajā laukā augusi, nezina vai pārsniegtu četras asis, bet kupla un resna gan.

Krievu–Franču kara laikā pie minētās priedes apglabāti trīs karā krituši franču augstmaņi, virsnieki.

Kam iznāk savu mirušo pa minēto ceļu no A puses vest uz kapsētu, jābrauc gar baznīcu. (Bēriniekiem piebraucot pie) minētās priedes, ar baznīcas zvanu sāka zvanīt un zvanīja, kamēr tie aizbrauca līdz kapsētas ceļa galam, kur (tad) tos saņēma ar kapsētas zvana skaņām...

Lielā priede tika noskausta kolhoza «Kopsolis» laikā. Kāds vieglprātīgs „varonis” priedes sveķainajos sānos bija iekūris uguni. Priedei izdega robs (un) tā nokalta. Kāds kolhoza „varonis” priedi (bija) atvēlējis toreizējam kapsētas saimniekam Pēterim Vīram, lai to saņem kurināšanai. Vīrs viņu nozāģējis un sagatavojis malkai. Pēc dedzināšanas vēl pārsimts gadu sava resnuma un sveķainā stumbra dēļ... priede... šos laikus skatītu.

(26.) *K.Bukums*. Vēstule V.Dambeļ 13.VIII. (1978.g.).

Tauru purvs – atrodas Trikatē (c.), Trikates–Vijciemā ce. Z pusē. Par šo purvu ir tāds nostāsts, ka „tur dzīvojis Velns vai purva gars kādā atvarā, (sauktā par **Naudas atvaru**,) kur mātēm pirmdzimtie bērni bijuši jāziedo. Ja to nav darījuši, dzīvē neesot labi klājies. Par to jaunās mātes bijušas lielās bēdās. (Bijis) jāpienes pirmdzimtais un jāteic: „Nāc, saņem pirmdzimto!”. Pastiepušās **Naudas atvara** divas rokas,

saņēmušas bērnu un pazudušas. Par to jaunās mātes ļoti bēdājušās. Gadījies, ka no kara dienesta mājās pārnācis vai viesojies kāds virsnieks, kam zobens pie sāniem. Noklausījies ļaužu vaimanas, virsnieks sēdies ātra zirga mugurā (un ar) asi trītu zobenu rokā (jājis uz atvaru). Kā tik piejājis pie atvara, tā teicis: „Nāc, saņem pirmdzimto!” Līdzko virs ūdens parādījušās divas rokas, virsnieks kā cirtis ar zobenu, tā abas plaukostas nost, un virsnieks uz ātrāko prom. Tad mežā bijis tāds kauciens, ka viss purvs un mežs skanējis un verstīm tālu aizskanējis. (Līdz) ar to arī mātēm bēdas beigušās, nav vairs bijuši pirmdzimtie jāupurē Velnam vai purva garam.”.

Vella pagrabs – (atrodas) Podzēniešos **Vella purva** Z pusē, netālu (no tās vietas), kur atradās magazīna, nespējnieku māja un Burga – Podzēnu un Vaidavas pamatskola. turpat bijusi maza baznīciņa (vai) varbūt kapella.

(27.) *K.Bukums*. Vēstule V.Dambei 1978.g. septembrī.

Miega (u.) – Savu ceļu sāk no lielākiem purviem un pļavām D un pēc tam (tek) Z virzienā pa Cempu (un) Mūru pag. robežu... Lielākā **Miegas** (u.) pieteka bija **Gružupīte**, kas ūdeņus uzsūca no **Cempu purva** un pļavām un... sniedza **Miegai** (u.) roku no labās, A puses... Padomju varas laikā bagarējot, **Miegu** (u.) iztaisnoja... Bet kā **Miega** (u.) savu vārdu dabūjusi,..., tās ziņas senči paņēmuši līdzī kapā...

(28.) *K.Bukums*. Vēstule V.Dambei 1978.g. 16.septembrī.

Jumpravas strautiņš – reti tiek minēts, bet tiltiņš pār šo strautiņu, bieži..., jo pie viņa pat dienvīdus laikā jumpravas dancojot. **Jumpravas strautiņš** savus ūdeņus uzsūc no **Čakārņu purva** un turpmāk... caur tīrumiem, laikam Lielšķirbja (vs.) robežās izlien pa Rubenes–Cēsu lce. apakšu, un Mazšķirbja (vs.) (dzīvojamās) mājas tuvumā ietek no **Vaidavas ez.** iztekošās **Vaidavas** (u.) labajā pusē.

(29.) Dažādu vietu apraksti no Valmieras novada, uzrakstījis *K.Bukums* 1978.g. oktobrī un novembra pirmajā pusē.

Cimpēnu ezeriņš – Cimpēnu (vs.) pļavu purvājā, tīrumā, **Jumaras** (u.) kreisajā pusē. ezeriņš nav liels. Tā Z pusē augsts krasts, kas ar priedēm apaudzis. Par **Cimpēnu ezeriņu** ir tāds nostāsts, ka „(Reiz ļaudis) zvejojuši, izvilkuši (tādu) zivi kā sivēnu. Kā to izvilkuši, (tā) ezeriņš novaidējies un tūliņ pārvilcies ar pelēku plēvi un ar to pašu sācis aizaugt. Tā esot bijusi ezera māte. Būtu (to) ielaiduši atpakaļ, vēl šodien (tur) būtu varējuši zvejot...”.

Velna pulkstens – tup **Vītulēna pļavā**. „Velns bijis pie Dieva viesos, kur, kā jau viesībās, laiks pagājis tik ātri, ka viņš aizkavējies, gailis dziedājis. Steigā (Velns) pulksteni bāzis aiz bikšu skrotes, aizbāzis garām, un tas nokritis **Vītulēna pļavā**, kur tup vēl šodien.”

Jumara (u.) – Pēc tautā uzglabājušamies nostāstiem: „ap **Jumaru** velni mājējuši. Tiem pa upes krasta krūmiem ložņājot, noplīsušas bikses. Nu Velns kādā gaišā (naktī), mēnesnīcā, adatu – vecu ragavu ilksi sadabūjis, tanī ievēris diegu – zirga grožu, uzrāpies Silvēņa rijas jumta galā (un) lāpījis bikses. Bet Mēnesim mākonis aizslīdējis priekšā. Velnam izslīdējusi adata no pirkstiem, viņš nolaidies no jumta, lejā izmeklējis adatu (un) neatradis. To, kāds vīrs, savu zudušo ragavu ilksi meklēdams, atradis (un) prom gar stūri.” Rijai jumts vidū kāda bojājuma dēļ bija ielīcis. Ticīgie (teica), ka, Velns, sēdēdams (un) lāpīdams bikses, jumtu ielīcis. Pēc citas versijas „Velns mēnesnīcā uzrāpies Silvēņa salmu kaudzē (un) lāpījis bikses... Mēnesim mākonis aizslīdējis priekšā, Velnam adata izslīdējusi no pirkstiem. Nolaidies no salmu kaudzes, (Velns) izmeklējis, (adatu) neatradis. Nu Velns uzklēdzis Mēnesim: „Mesnica, spidi, man nokrita šusnica!”.

(30.) *K.Bukums*. Vīriešu un sieviešu kristāmvārdi Valmieras pagastā laikā no 1600. – 1826.g. 1965.g. – saņemts 1965.g. 31.III.

K.Bukums.

Meliorācija.

Dzērvenīte bēdājās

Ekskavator' ieraugot:

Vai, dieniņ, ko nu dzeršu,

Kur mazgāšu sartos vaigus?

Purva brūnais ūdentiņš

Nu uz jūru aiztecēs...